

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών

Εκπαίδευση και Τεχνολογίες σε συστήματα εξ αποστάσεως
διδασκαλίας και μάθησης- Επιστήμες της Αγωγής (ΕΤΑ)

Διπλωματική Εργασία

«Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση : Μια Κοινωνιολογική
Ερμηνευτική Προσέγγιση»

«ΜΟΥΤΣΕΡΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ»

Επιβλέπων καθηγητής: «ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ»

Πάτρα, Φεβρουάριος 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση : Μια Κοινωνιολογική
Ερμηνευτική Προσέγγιση»

ΜΟΥΤΣΕΡΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Επιβλέπων Καθηγητής:

Ιωακειμίδου Βασιλική

Καθηγήτρια – Σύμβουλος (ΣΕΠ) ΕΑΠ

Επιτροπή Επίβλεψης Πτυχιακής / Διπλωματικής Εργασίας

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Αικατερίνη Αραβαντίνου Φατώρου

Καθηγήτρια – Σύμβουλος (ΣΕΠ) ΕΑΠ

Περίληψη

Η παρούσα Διπλωματική εργασία διερευνά την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις κοινωνιολογικές της επιπτώσεις και τις δυνατότητες που μπορεί να έχει ως προς την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Η εργασία εμβαθύνει στην εξέλιξη και τις θεωρητικές βάσεις της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, τονίζοντας τον σημαντικό ρόλο της στον εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης παγκοσμίως και συγκεκριμένα στην Ελλάδα. Η μεθοδολογία που εφαρμόστηκε για να πραγματοποιηθεί η εργασία είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση. Η μελέτη εξετάζει κριτικά τη συσχέτιση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με τις κοινωνικές ανισότητες, αναδεικνύοντας τόσο ευκαιρίες όσο και προκλήσεις. Αξιολογεί τις δυνατότητές της να γεφυρώνει τα εκπαιδευτικά κενά, λαμβάνοντας υπόψη τις τεχνολογικές και παιδαγωγικές στρατηγικές που εφαρμόζονται. Η έρευνα αξιολογεί την αποτελεσματικότητα αυτών των στρατηγικών στον μετριασμό των εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Τα βασικά ευρήματα αποκαλύπτουν ότι ενώ η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση προσφέρει τεράστιες δυνατότητες στη μείωση των ανισοτήτων, η αποτελεσματικότητά της εξαρτάται από την αντιμετώπιση προκλήσεων όπως το ψηφιακό χάσμα, το επίπεδο σπουδών και άλλοι ευρύτεροι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες. Το ψηφιακό χάσμα αναφέρεται σε ηλικιακές διαφορές αλλά και στο τεχνολογικό υπόβαθρο κάθε εκπαιδευόμενου που αποφασίζει να συμμετέχει στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η μελέτη ολοκληρώνεται με συστάσεις πολιτικής και προτάσεις για μελλοντική έρευνα, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για μια πολύπλευρη προσέγγιση που συνδυάζει τεχνολογικές, παιδαγωγικές και πολιτικές πρωτοβουλίες για να αξιοποιήσει αποτελεσματικά τις δυνατότητες ή τις ευκαιρίες που προσφέρει η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση στη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων.

Λέξεις – Κλειδιά

Λέξεις-κλειδιά: Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως εκπαίδευση, Εκπαιδευτικές Ανισότητες, Ψηφιακό Χάσμα, Παιδαγωγικές Στρατηγικές

Open and Distance Education: A Sociological Interpretative Approach

MOUTSERA PARASKEVI

Abstract

This thesis explores open and distance education, placing particular emphasis on its sociological implications and the potential it may have in terms of addressing educational inequalities. The paper examines the evolution and theoretical bases of open and distance education, emphasizing its important role in the democratization of education worldwide and specifically in Greece. The methodology that was applied for conducting the study is literature review. The study critically examines the intersection of open and distance education with social inequalities, highlighting both opportunities and challenges. It evaluates its potential to bridge educational gaps, considering the technological and pedagogical strategies applied. Research assesses the effectiveness of these strategies in mitigating educational inequalities. The key findings reveal that while open and distance education offers enormous potential to reduce inequalities, its effectiveness depends on addressing challenges such as the digital divide, educational level and other wider socio-economic factors. The digital divide refers to age differences and the technological background of each learner who decides to participate in distance education. The study concludes with policy recommendations and suggestions for future research, highlighting the need for a multifaceted approach that combines technological, pedagogical and policy initiatives to effectively harness the opportunities of open and distance education in reducing educational inequalities.

Keywords

Open and distance education, Educational Inequalities, Digital Divide, Pedagogical Strategies

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	5
Abstract.....	6
Συνοτομογραφίες & Ακρωνύμια	9
Εισαγωγή	10
Κεφάλαιο 1.Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και δομή της έρευνας	13
1.1. Αντικείμενο Έρευνας.....	13
1.2. Σημασία της Έρευνας.....	14
1.3. Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα	15
1.4. Μεθοδολογία της Διπλωματικής Εργασίας και Περιορισμοί της Έρευνας	15
Κεφάλαιο 2. Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και Κοινωνιολογικές Θεωρίες.....	19
2.1. Ανάλυση της Ανοικτής και Εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.....	19
2.1.1. Ιστορικό πλαίσιο.....	19
2.1.2. Βασικές έννοιες και ορισμοί.....	21
2.1.3. Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην Ελλάδα	26
2.2. Κοινωνιολογικές διαστάσεις της εκπαίδευσης	30
2.2.1. Θεωρίες κοινωνικής ανισότητας στην εκπαίδευση	30
2.2.2. Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνία.....	33
2.3. Σύνδεση της ανοικτής και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με τις κοινωνιολογικές θεωρίες.....	35
2.3.1. Θεωρητικά μοντέλα σχετικά με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση	35
2.3.2. Κοινωνιολογικές επιπτώσεις της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης	39
Κεφάλαιο 3. Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες.....	43
3.1.1. Επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας.....	43
3.2. Προκλήσεις και εμπόδια στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση λόγω κοινωνικών ανισοτήτων.....	48
3.3. Μετριασμός των εκπαιδευτικών ανισοτήτων μέσω της Ανοικτής και Εξ αποστάσεως εκπαίδευσης	50
3.3.1. Στρατηγικές και προσεγγίσεις στη βιβλιογραφία.....	50
3.3.2. Αποτελεσματικότητα αυτών των προσεγγίσεων.....	56
Κεφάλαιο 4. Συμπεράσματα	60
4.1. Περίληψη βασικών ευρημάτων.....	60

4.2. Θεωρητικές και πρακτικές επιπτώσεις	63
4.3. Συστάσεις εκπαιδευτικής πολιτικής	65
4.4. Προτάσεις για μελλοντική έρευνα	67
Βιβλιογραφικές Αναφορές	70

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΔΕ : Διπλωματική Εργασία

ΕΑΠ: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

ΤΠΕ: Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας

Σημείωση για τα γένη

Όπου αναγράφεται μαθητές εννοείται μαθητές και μαθήτριες

Όπου αναγράφεται εκπαιδευόμενοι εννοείται εκπαιδευόμενοι και εκπαιδευόμενες

Όπου αναγράφεται φοιτητές εννοείται φοιτητές και φοιτήτριες

Εισαγωγή

Στην παρούσα διπλωματική εργασία, πραγματοποιείται μια προσπάθεια σύνδεσης της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με κοινωνιολογικές θεωρίες. Επιπλέον, προσδιορίζονται και αναλύονται οι κοινωνικές ανισότητες που συνδέονται με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Για την κατανόηση και ανάλυση του φαινομένου της κοινωνικής ανισότητας, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της βιβλιογραφικής ανασκόπησης.

Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στη σύγχρονη πραγματικότητα, η οποία καθιστά την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση αναγκαία, ιδιαίτερα μετά την πανδημία του Covid – 19. Τα τελευταία χρόνια η εξέλιξη της τεχνολογίας συνέβαλε στην ανάπτυξη της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Ο κοινωνικός και ψηφιακός μετασχηματισμός που έχει επέλθει τις τελευταίες δεκαετίες ενσωμάτωσε την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση στα εκπαιδευτικά ιδρύματα και στην εκπαίδευση γενικότερα με αποτέλεσμα να αυξηθεί η ζήτηση της από πολλούς εκπαιδευόμενους καθώς είναι εύκολα προσβάσιμη από μεγάλο μέρος του πληθυσμού.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα στοιχεία που συνδέουν την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση με τις κοινωνιολογικές θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί γύρω από την εκπαίδευση και ειδικότερα την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Σημειώνεται ότι στην ταχεία εξέλιξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης συνέβαλαν μεταξύ άλλων οι Τεχνολογίες της Επικοινωνίας και της Πληροφορίας. Οι ΤΠΕ βοήθησαν στην ανάπτυξη της επικοινωνίας άλλα και στην ευκολότερη διεξαγωγή προγραμμάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Λόγω της ευελιξίας που παρέχεται από την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση όλοι οι πολίτες ανεξαρτήτως ηλικίας και επαγγελματικών ή κοινωνικών υποχρεώσεων μπορούν να συμμετέχουν σε αυτή. Η μόρφωση ανήκει στα ανθρώπινα δικαιώματα και όλοι θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα ένταξης στην εκπαίδευση. Η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει δομηθεί με σκοπό να δημιουργήσει ένα νέο περιβάλλον μάθησης που δεν μειονεκτεί σε σχέση με το παραδοσιακό μοντέλο αλλά δεν σχετίζεται και με αυτό. Προκειμένου να επιτευχθεί η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι αναγκαία η ορθή και αποτελεσματική επικοινωνία του εκπαιδευτικού με τον εκπαιδευόμενο. Επίσης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ο εκπαιδευόμενος είναι το επίκεντρο, και ενοείται η αυτορρυθμιζόμενη μάθηση. Αν και η εξ

αποστάσεως ανοικτή εκπαίδευση έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις ακόμη υπάρχει το στίγμα πως υστερεί ποιοτικά σε σχέση με τη δια ζώσης εκπαίδευση. Επίσης, στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά σε μελέτες οι οποίες αποδεικνύουν το αντίθετο. Ανάμεσα στα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι η συμβολή της στην μείωση των εκπαιδευτικών και κοινωνικών ανισοτήτων. Πριν από την ίδρυση του ΕΑΠ η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης δεν ήταν ευρέως διαδεδομένη. Έπειτα από πολλές διαδικασίες και αφού θεσμοθετήθηκε η λειτουργία του πρώτου και μοναδικού ανοικτού πανεπιστημίου στην Ελλάδα η απήχηση του κόσμου ήταν αρκετά ικανοποιητική. Αυτό συνέβη διότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει τη δυνατότητα να συμβαδίζει με τις υπόλοιπες υποχρεώσεις της καθημερινής ζωής. Ένας από τους στόχους της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι να συμβάλει στην μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων. Οι κοινωνικές ανισότητες, από το σύνολο της κοινωνίας, εισέρχονται στην εκπαίδευση και έτσι σημειώνονται σοβαρές εκπαιδευτικές ανισότητες. Είναι γεγονός πως δεν έχουν όλοι οι πολίτες ίσες ευκαιρίες πρόσβασης στην εκπαίδευση. Σύμφωνα με τη θεωρία των συγκρούσεων η παραδοσιακή εκπαίδευση είναι σχεδιασμένη με τέτοιο τρόπο ώστε να διαιωνίζει τις κοινωνικές ανισότητες. Αν και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει συμβάλει σημαντικά στην αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων προκύπτει το πρόβλημα του ψηφιακού χάσματος το οποίο θα συζητηθεί στη συνέχεια. Δυστυχώς υπάρχει άνιση κατανομή του διαδικτύου που δυσχεραίνει την πρόσβαση στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Εξαφαιρικά σημαντική είναι η συμβολή της εκπαίδευσης οικονομικά και κοινωνικά. Επιπλέον, συμβάλει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και στην κοινωνική κινητικότητα. Χάρη σε αυτό η εξ αποστάσεως εκπαίδευση όχι μόνο δεν πρέπει να είναι μια εμπειρία που ευνοεί την κοινωνική απομόνωση αλλά αντίθετα να ενισχύει την αίσθηση του ανήκειν.

Το τρίτο κεφάλαιο εστιάζει στις κοινωνικές ανισότητες και σε μελέτες οι οποίες σχετίζονται με αυτές. Η φυσική απόσταση δεν αποτελεί εμπόδιο για την υλοποίηση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένοι παράγοντες οι οποίοι αναπαράγουν τις ανισότητες και δημιουργούν προκλήσεις για την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός του προγράμματος και των μαθημάτων οφείλει να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να εστιάζει στην συμπερίληψη. Σύμφωνα με την θεωρία του κονεκτιβισμού η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση προωθεί τη συνεργασία και την επικοινωνία. Είναι σημαντικό να μεταδίδεται η εμπειρία των ενήλικων εκπαιδευόμενων, να μοιράζονται τις γνώσεις

τους και να συζητούνται οι απόψεις τους. Στην πραγματικότητα υπάρχουν εμπόδια πρόσβασης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ένα από αυτά είναι η πρόσβαση στο διαδίκτυο και οι χαμηλές ταχύτητες όπως και το γεγονός πως δεν έχουν όλα τα άτομα το ίδιο επίπεδο ψηφιακού γραμματισμού. Οι προκλήσεις είναι υπαρκτές στην πρακτική εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, αυτές θα αναλυθούν στο τρίτο κεφάλαιο της διπλωματικής εργασίας. Μεταξύ άλλων ένας κατάλληλος τρόπος αντιμετώπισης των προκλήσεων είναι ο σχεδιασμός του μαθήματος με τέτοιο τρόπο ώστε να μην αναπαράγει την ανισότητα. Επίσης, τα εμπόδια θα πρέπει να καταπολεμηθούν μέσα από κυβερνητικές πολιτικές οι οποίες θα έχουν στόχο την επίλυση διάφορων προβλημάτων που παρουσιάζονται στο δίκτυο. Επιπλέον, σημαντική είναι και η ενίσχυση της αυτονομίας των μαθητών μέσα από τον ορθό σχεδιασμό των μαθημάτων. Είναι μείζον να δοθεί προσοχή στην ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού. Το ΕΑΠ έχει επιλύσει αρκετά από τα θέματα που προβληματίζουν σχετικά με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η επιλογή της ανοικτής εκπαίδευσης ως τρόπου μάθησης από το ΕΑΠ έχει διευκολύνει σε μεγάλο βαθμό τους εκπαιδευόμενους τόσο στην πρόσβαση τους όσο και κατά τη διάρκεια της φοίτησης τους.

Το τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο προσδιορίζει τα βασικά ευρήματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και καταλήγει στα συμπεράσματα. Προτού φτάσει στα συμπεράσματα υπογραμμίζει την προσφορά της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην παραδοσιακή εκπαίδευση και τον τρόπο με τον οποίο εκσυγχρονίστηκε βασιζόμενη σε πρακτικές και μεθόδους της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Επιπλέον, γίνεται σύσταση ορισμένων πολιτικών μέτρων που θα μπορούσαν να θεσμοθετηθούν από την Ελληνική κυβέρνηση ώστε η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση να εφαρμοστεί ορθότερα στην πράξη. Τέλος, υπάρχουν ορισμένες προτάσεις για μελλοντική έρευνα που θα μπορούσε να επικεντρωθεί η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, εξετάζοντας τη σχέση της με τις κοινωνικές και εκπαιδευτικές ανισότητες.

Κεφάλαιο 1.Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και δομή της έρευνας

1.1. Αντικείμενο Έρευνας

Ο τομέας της εκπαίδευσης εξελίσσεται συνεχώς, προσαρμοζόμενος στις κοινωνικές αλλαγές και τις τεχνολογικές εξελίξεις. Από τις πιο σημαντικές εξελίξεις των τελευταίων δεκαετιών είναι η εμφάνιση και ανάπτυξη της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Αυτή η μορφή εκπαίδευσης, αξιοποιώντας την τεχνολογία και καινοτόμες παιδαγωγικές μεθόδους, προσφέρει ευκαιρίες μάθησης που ξεπερνούν τα παραδοσιακά φυσικά όρια της τάξης, επιτρέποντας πρόσβαση στους εκπαιδευόμενους ανεξάρτητα από γεωγραφικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς περιορισμούς. Το ιστορικό πλαίσιο της Ανοικτής και Εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, η εξέλιξή του με την πάροδο του χρόνου και ο αντίκτυπός του στα παγκόσμια εκπαιδευτικά συστήματα αποτελούν το βασικό αντικείμενο στο οποίο εστιάζει η μελέτη αυτή.

Σχετικά, οι Qayyum & Zawacki-Richter, (2019) έχουν υποστηρίξει ότι η ανάπτυξη της ανοικτής και εξ αποστάσεως ακολούθησε την αυξανόμενη ζήτηση για πρόσβαση στην εκπαίδευση. Ο Bates (2019) σχετικά σχολίασε περαιτέρω την τεχνολογική εξέλιξη που διευκόλυνε την αλλαγή κατεύθυνσης, εξηγώντας και υποστηρίζοντας την αξία της παροχής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσα από προηγμένες πλατφόρμες ηλεκτρονικής μάθησης. Οι δυνατότητες της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο πεδίο του εκδημοκρατισμού της εκπαίδευσης έχουν αναδειχθεί ευρέως στη βιβλιογραφία, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια της παρούσας μελέτης.

1.2. Σημασία της Έρευνας

Η έρευνα αυτή είναι ζωτικής σημασίας καθώς εμβαθύνει στις μετασχηματιστικές δυνατότητες της Ανοικτής και Εξ αποστάσεως εκπαίδευσης όσον αφορά στην αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Διερευνώντας την ανάλυση του ρόλου της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και της αλληλεπίδρασής της με κοινωνικούς, οικονομικούς και τεχνολογικούς παράγοντες, η μελέτη στοχεύει να ρίξει φως στον τρόπο με τον οποίο αυτή η μορφή εκπαίδευσης μπορεί να βελτιστοποιηθεί για να χρησιμεύσει ως μια πιο περιεκτική και «δίκαιη» μορφή εκπαίδευσης. Τα ευρήματα αναμένεται να συμβάλουν σημαντικά στον ακαδημαϊκό λόγο για την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, παρέχοντας γνώσεις για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, τους εκπαιδευτικούς και τους ενδιαφερόμενους στον τομέα της εκπαίδευσης.

Τη σημαντικότητα της έρευνας έχουν αναδείξει και μέσα από το έργο τους οι Selwyn (2017) και Bozkurt & Sharma (2020) οι οποίοι επικεντρώθηκαν στο ρόλο της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην εξισορρόπηση του ψηφιακού χάσματος, τονίζοντας την ανάγκη για τη λήψη πρωτοβουλιών στον τομέα του ψηφιακού γραμματισμού. Επίσης, η σημαντικότητα του υπό μελέτη αντικειμένου έχει τονισθεί και από άλλους μελετητές όπως οι Τζότζου (2014) και Σιάνου-Κύργιου (2010), οι οποίες ανέδειξαν τη σημασία της εξέτασης των κοινωνικοοικονομικών εμποδίων όσον αφορά στην πρόσβαση στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην Ελλάδα. Συνθέτοντας ποικίλες προσεγγίσεις, η έρευνα παρουσιάζει μια ολοκληρωμένη επισκόπηση των προκλήσεων και των ευκαιριών που σχετίζονται με την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, με στόχο την προώθηση ενός πιο δίκαιου και προσβάσιμου εκπαιδευτικού μοντέλου παγκοσμίως.

1.3. Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι να διερευνηθεί η σχέση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με τις κοινωνικές ανισότητες με βάση κοινωνιολογικές θεωρήσεις. Μέσα από κοινωνιολογικές θεωρίες θα διερευνηθούν τα εμπόδια και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευόμενοι όλων των βαθμίδων στην Ελληνική κοινωνία σχετικά με την εκπαίδευση. Ωστόσο, μεγαλύτερη προσοχή θα δοθεί στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευόμενοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Επιπλέον θα αναδειχθεί η συμβολή της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο μετριασμό των κοινωνικών και εκπαιδευτικών ανισοτήτων στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, επιχειρείται να απαντηθούν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- 1) Πώς συνδέεται η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση με τις κοινωνικές ανισότητες;
- 2) Ποια είναι τα εμπόδια και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευόμενοι λόγω κοινωνικών ανισοτήτων όσον αφορά την ενασχόληση τους με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.
- 3) Με ποιους τρόπους μπορεί η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση να συμβάλει στο μετριασμό των εκπαιδευτικών ανισοτήτων ;

1.4. Μεθοδολογία της Διπλωματικής Εργασίας και Περιορισμοί της Έρευνας

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση της παρούσας μελέτης αναφέρεται στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε σχέση με τις κοινωνικές ανισότητες, διερευνώντας το θέμα μέσα από το πρίσμα της κοινωνιολογίας. Η ανάλυση αυτή αποτελεί σημαντική προσέγγιση λόγω των ποικίλων φαινομένων κοινωνικών ανισοτήτων που παρατηρούνται στα ελληνικά πανεπιστημιακά ιδρύματα. Μέσω της βιβλιογραφικής έρευνας, επιδιώκεται η ανάδειξη των εμποδίων και των προκλήσεων που αντιμετωπίζονται στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, καθώς και η ανάδειξη του πώς αυτή μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση των φαινομένων κοινωνικής ανισότητας. Η κοινωνική ανισότητα, που είναι εμφανής στη σύγχρονη κοινωνία επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες όπως οικονομικούς, γεωγραφικούς, σχετίζεται επιπλέον με την φυλή και το φύλο αλλά και με το μορφωτικό επίπεδο, έχει επηρεάσει μεταξύ άλλων και το εκπαιδευτικό σύστημα, προκαλώντας εκπαιδευτικές ανισότητες. Οι εκπαιδευτικές

ανισότητες έχουν μελετηθεί από πολλούς κλάδους της επιστήμης που ασχολούνται με την εκπαιδευτική έρευνα. Οι ερευνητές και επιστήμονες που μελέτησαν το πεδίο αυτό είναι κοινωνιολόγοι, ψυχολόγοι, οικονομολόγοι, πολιτικοί επιστήμονες και εκπαιδευτικοί που ασχολούνται με την έρευνα. Αυτό συμβαίνει καθώς οι κοινωνικές και εκπαιδευτικές ανισότητες έχουν πολλές διαστάσεις. Στην παρούσα εργασία θα αναλυθεί και θα ερμηνευθεί το φαινόμενο μέσα από την κοινωνιολογική ματιά, διότι η κοινωνιολογία είναι η επιστήμη που μελετά τις κοινωνικές δομές και τις αιτίες που οδηγούν στην ταξική διαφοροποίηση.

Το πεδίο εφαρμογής της παρούσας έρευνας περιλαμβάνει τόσο μια σφαιρική προοπτική όσο και μια συγκεκριμένη εστίαση στο ελληνικό εκπαιδευτικό πλαίσιο. Η έρευνα αυτή, συγκεκριμένα επικεντρώνεται στη διεξαγωγή μιας ανασκόπησης της βιβλιογραφίας που καλύπτει διάφορες διαστάσεις της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων θεωρητικών πλαισίων και παιδαγωγικών στρατηγικών.

Η μελέτη είναι δομημένη με μεθοδικό τρόπο για να διευκολύνει την ολοκληρωμένη κατανόηση του θέματος. Τα επόμενα κεφάλαια εμβαθύνουν στο θεωρητικό υπόβαθρο της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και τις κοινωνιολογικές της διαστάσεις ενώ διεξάγεται μια λεπτομερής βιβλιογραφική ανασκόπηση που επικεντρώνεται στη διασταύρωση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με τις κοινωνικές ανισότητες. Στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας συντίθενται τα βασικά ευρήματα συζητούνται οι θεωρητικές και πρακτικές επιπτώσεις, μελετώνται ορισμένες συστάσεις πολιτικής και προτείνονται κατευθύνσεις για μελλοντική έρευνα. Αυτή η δομή εξασφαλίζει μια λογική ροή πληροφοριών, επιτρέποντας στον αναγνώστη να κατανοήσει την περίπλοκη δυναμική της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη σύγχρονη εκπαίδευση. Παρακάτω αναφέρονται ενδεικτικά ορισμένες θεωρίες οι οποίες αναλύουν τους παράγοντες που επηρεάζουν την πρόσβαση στην εκπαίδευση και τις κοινωνικές ανισότητες που μπορεί να παρατηρηθούν στον τομέα αυτό. Οι συγκεκριμένες θεωρίες επιλέχθηκαν καθώς είναι σημαντικές για την κατανόηση του φαινομένου της κοινωνικής ανισότητας που παρουσιάζονται στην εκπαίδευση.

Η θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου, όπως έχει διατυπωθεί από τον Bourdieu, διαμορφώνει μια ολοκληρωμένη εικόνα του τρόπου με τον οποίο διαγωνίζονται οι κοινωνικές ανισότητες στα εκπαιδευτικά συστήματα. Η θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου του Bourdieu

υποστηρίζει ότι οι μαθητές που προέρχονται από υψηλότερα κοινωνικοοικονομικά υπόβαθρα διαθέτουν πολιτιστικά στοιχεία που ευθυγραμμίζονται πιο στενά με τις αξίες και τους κανόνες του εκπαιδευτικού συστήματος, δίνοντάς τους ένα πλεονέκτημα έναντι των συμμαθητών τους από λιγότερο προνομιούχα υπόβαθρα (Bourdieu, 1986).

Οι όροι «ανοικτή» και «εξ αποστάσεως» παρότι συνδέονται με έναν κοινό εκπαιδευτικό σκοπό και στόχο, δεν αποτελούν έννοιες ταυτόσημες. Ο πρώτος όρος της «ανοικτής» εκπαίδευσης συνδέεται με το άνοιγμα των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων όσον αφορά τις ευκαιρίες πρόσβασης, διευκολύνοντας έτσι την πρόσβαση των εν δυνάμει εκπαιδευομένων. Ο δεύτερος όρος της «εξ αποστάσεως» εκπαίδευσης αποτελεί μια μέθοδο διδασκαλίας και συνδέεται με τη φυσική απουσία εκπαιδευτικού και εκπαιδευομένων από την αίθουσα και τη δημιουργία ειδικού εκπαιδευτικού υλικού που είναι ειδικά προσαρμοσμένο για τη διδασκαλία εξ αποστάσεως (Λιοναράκης, 2001). Φυσικά, αυτοί οι όροι δεν είναι τόσο απλοί καθώς υπάρχει μια σειρά άλλων παραμέτρων που τους αποτελούν και θα συζητηθούν παρακάτω. Όπως για παράδειγμα, η αμφίδρομη επικοινωνία αποτελεί ένα στοιχείο που συμβάλλει στην επιτυχή έκβαση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, καθώς ενθαρρύνει την αλληλεπίδραση μεταξύ διδασκόντων και μαθητών και προωθεί την αμοιβαία μάθηση και τη συνεργασία.

Ο G. Siemens και ο S. Downes ανέπτυξαν στις αρχές της χιλιετίας τη θεωρία μάθησης του κονεκτιβισμού, η οποία δίνει έμφαση στον ρόλο των δικτύων και των διασυνδέσεων στη μάθηση. Κάποιες από τις αρχές του κονεκτιβισμού, σύμφωνα με τον Siemens (2005) στο έργο του "Connectivism: A learning theory for the digital age", είναι ότι η μάθηση και η γνώση βασίζονται σε διαφορετικές απόψεις, επιπλέον η μάθηση είναι μια διαδικασία που συνδέει συγκεκριμένες πηγές πληροφόρησης και μπορεί να βρεθεί και εκτός από τους ανθρώπους. Η δυνατότητα να μαθαίνει κάποιος είναι πιο σημαντική από την ίδια τη γνώση και η ικανότητα να μπορεί να βλέπει τις συνδέσεις μεταξύ πεδίων και ιδεών. Βασική ιδέα του κονεκτιβισμού είναι η συνεργασία και η συμμετοχή στις διαδικτυακές κοινότητες.

Ένα ακόμη θέμα που απασχολεί τους θεωρητικούς και τους ερευνητές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι το ψηφιακό χάσμα, το οποίο δημιουργείται μεταξύ εκείνων που έχουν γνώση για την τεχνολογία και εκείνων που δεν έχουν (Vin Dijk, 2017). Όλα τα άτομα δεν έχουν τις ίδιες δεξιότητες, και το ψηφιακό χάσμα καθορίζεται από το επίπεδο ψηφιακού γραμματισμού, το

οποίο περιλαμβάνει τις ψηφιακές δεξιότητες. Ο ψηφιακός γραμματισμός είναι πλέον μια έννοια περίπλοκη και δεν περιλαμβάνει μόνο τη δεξιότητα της πρόσβασης στο διαδίκτυο, όπως στο παρελθόν, αλλά σχετίζεται με την ικανότητα έρευνας, με την ικανότητα κριτικής ανάλυσης των πηγών που βρίσκει, καθώς και με την δεξιότητα χρήσης των κοινωνικών δικτύων για επικοινωνία. Η ηλικία, το οικονομικό και κοινωνικό υπόβαθρο έχουν εξέχουσα σημασία όσον αφορά το επίπεδο του ψηφιακού γραμματισμού (Vin Dijk, 2017).

Ωστόσο, στη μελέτη υπεισέρχονται ορισμένοι περιορισμοί, όπως η πιθανή μεταβλητότητα στη διαθεσιμότητα δεδομένων και η ταχεία εξέλιξη της τεχνολογίας, που ενδέχεται να επηρεάσουν τη δυνατότητα ευρείας εφαρμογής των ευρημάτων με την πάροδο του χρόνου. Η κοινωνική μεταβολή επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενσωματώνεται στην κοινωνία, καθώς εξελίσσονται και μεταβάλλονται οι κοινωνικές δομές και η λειτουργία της κοινωνίας. Η πανδημία του COVID-19 επέφερε σημαντικές μεταβολές στην οπτική των εκπαιδευτικών και των εκπαιδευομένων επί τούτου η εξ αποστάσεως εκπαίδευση διαδόθηκε ευρέως. Παρόλο που έχουν πραγματοποιηθεί εκτεταμένες μελέτες σε πολλούς επιστημονικούς κλάδους σχετικά με τις εκπαιδευτικές ανισότητες, η παρούσα εργασία περιορίζεται κυρίως στην κοινωνιολογική προσέγγιση. Ωστόσο, υπάρχουν και άλλοι επιστημονικοί κλάδοι, όπως η ψυχολογία, που μπορεί να εμβαθύνει σε ψυχολογικές διαδικασίες που συμβάλλουν στη δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων που οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό. Επιπλέον, ο κλάδος των οικονομικών ασχολείται επίσης με τις κοινωνικές ανισότητες, εστιάζοντας κυρίως στον παράγοντα της φτώχειας και σε οικονομικές παραμέτρους. Η παρούσα ανάλυση δεν επικεντρώνεται στους ψυχολογικούς παράγοντες, τις μαθησιακές δυσκολίες και τον παράγοντα της φτώχειας, οι οποίοι αναγνωρίζονται ως κύριοι παράγοντες που συμβάλλουν στην εμφάνιση εκπαιδευτικής ανισότητας. Η μελέτη και η κατανόηση των κοινωνικών ανισοτήτων είναι ένα περίπλοκο ζήτημα καθώς περιλαμβάνει μια πληθώρα άλλων διαστάσεων. Αυτό προκύπτει διότι οι κοινωνικές ανισότητες αποτελούνται μεταξύ άλλων από οικονομικές ανισότητες, ανισότητες λόγω φύλου και κοινωνικής τάξης, πολιτισμικές και φυλετικές ανισότητες, καθώς και από ανισότητες πρόσβασης στις κοινωνικές δομές.

Κεφάλαιο 2. Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και Κοινωνιολογικές Θεωρίες

2.1. Ανάλυση της Ανοικτής και Εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

2.1.1. Ιστορικό πλαίσιο

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση γίνεται αντιληπτή ως μια εκπαιδευτική διαδικασία και βασίζεται στις αρχές της ανοικτής μάθησης. Για πρώτη φορά, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση εντοπίζεται στα εκπαιδευτικά συστήματα που εφαρμόστηκαν κατά τη δεκαετία του '70 (Lockwood, 1995). Κατά την περίοδο εκείνη, ξεκίνησαν να οργανώνονται οι μεθοδολογίες και διαδικασίες, έτσι ώστε ο πληθυσμός να μπορέσει να έχει επιτυχημένη πρόσβαση στην εκπαίδευση. Εκείνη η εποχή σηματοδότησε την αρχή μιας συστηματικής προσέγγισης στην εκπαίδευση που ξεπέρασε τα παραδοσιακά όρια της τάξης, διευκολύνοντας την πρόσβαση για τα περισσότερα μέλη της κοινωνίας ανεξάρτητα από τα γεωγραφικά εμπόδια (Verduin & Clark, 1991: Ευαγγέλου, 2021).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει διερευνηθεί από τους Γκιοσο, Κουτσομπα και Μαυροειδή (2008) και ήταν η πρώτη προσπάθεια προσέγγισης αυτού του πεδίου στην ελληνική βιβλιογραφία. Οι έρευνες που εστιάζουν στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση ξεκίνησαν να αναπτύσσονται κατά τη δεκαετία του 1970, οι έρευνες αυτές ουσιαστικά δεν είχαν κάποιο συγκεκριμένο αποτέλεσμα και δεν παρείχαν συγκεκριμένες οδηγίες και κατευθύνσεις στην εκπαιδευτική πράξη ούτε στηριζόταν σε κάποια θεωρητική προσέγγιση (Γκιοσος κ.α , 2008). Παρ όλα αυτά συνέβαλαν στην ανάπτυξη ενός νέου πεδίου, αυτό της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Εκείνη την περίοδο η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης βρισκόταν σε αρκετά πρώιμο στάδιο. Το πρώτο ακαδημαϊκό ίδρυμα το οποίο προώθησε και εφάρμοσε την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι το ανοικτό πανεπιστήμιο της Αγγλίας. Οι νέες τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας όπως και το διαδίκτυο συνέβαλαν στην ευρεία διάδοση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Μέσα από την έρευνα για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση δημιουργήθηκαν κάποιοι προβληματισμοί που σχετίζονται με τα κίνητρα των εκπαιδευόμενων και τις μορφές αλληλεπίδρασης που μπορούν να αναπτυχθούν αλλά και την ποιότητα του εκπαιδευτικού υλικού που χρησιμοποιείται. Το θεματικό πεδίο της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης άρχισε να απασχολεί τους

ερευνητές έπειτα από την ίδρυση του ελληνικού ανοικτού πανεπιστημίου δεκαετία του 1990. Οι έρευνες στην Ελλάδα σχετίζονται κυρίως με την αξιοποίηση των μέσων και των νέων τεχνολογιών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Καθώς η μεθοδολογία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης συνέχισε να εξελίσσεται, στα τέλη του 20^{ου} και στις αρχές του 21^{ου} αιώνα σημειώθηκε μια κομβική μετάβαση που καθοδηγήθηκε από την ταχεία ανάπτυξη των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ). Η εμφάνιση και η ανάπτυξη των ΤΠΕ ώθησε σημαντικά την εξάπλωση και διευκόλυνε περαιτέρω την προσβασιμότητα στην εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (Bates, 2022). Αυτή η τεχνολογική επανάσταση όχι μόνο άλλαξε το μέσο μέσω του οποίου τα άτομα αποκτούν πρόσβαση στην εκπαίδευση, αλλά διεύρυνε επίσης την εμβέλεια και το εύρος των εκπαιδευτικών ευκαιριών, ανοίγοντας τον δρόμο για τη δημιουργία και εφαρμογή καινοτόμων τρόπων μάθησης.

Σήμερα, μέσα από τη σχετική βιβλιογραφία, έχει αναδειχθεί η επίδραση που φαίνεται να έχει η ραγδαία ανάπτυξη των ΤΠΕ στη συνολική εκπαιδευτική πρακτική. Η εμφάνιση αυτών των τεχνολογιών έχει ωθήσει την εξάπλωση της εκπαίδευσης εξ αποστάσεως, αλλά και τη δημιουργία εικονικών σχολείων. Σε αυτό το πλαίσιο, προσφέρονται κυρίως προγράμματα ασύγχρονης επικοινωνίας, ενώ παράλληλα αξιοποιείται ειδικά σχεδιασμένο εκπαιδευτικό λογισμικό (Ευαγγέλου, 2021). Μέσω αυτών των νέων τεχνολογιών, οι εκπαιδευόμενοι έχουν τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν, αποστέλλοντας μηνύματα μεταξύ τους, να ανταλλάξουν αρχεία και να συνομιλήσουν. Από την άλλη πλευρά, τα εικονικά σχολεία προσφέρουν τη δυνατότητα ανάπτυξης της επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης μεταξύ του εκπαιδευτικού και του εκπαιδευόμενου. Στα πλαίσια αυτά, όπως αναφέρει η Βασάλα, (2005), δίνεται η δυνατότητα ηχογράφησης και μαγνητοσκόπησης των μαθημάτων, ώστε η διδασκαλία να είναι εύκολα προσβάσιμη σε εκείνα τα άτομα που δεν έχουν τη δυνατότητα να βρίσκονται στην τάξη. Άλλος ένας τρόπος είναι η ανάρτηση των σημειώσεων του μαθήματος σε έντυπη μορφή, με σκοπό ο εκπαιδευόμενος να διαβάσει το μάθημα.

Στη συνέχεια, γίνεται μια αναφορά σε βασικές έννοιες και ορισμούς που περιγράφουν ολοκληρωμένα τους θεσμούς της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

2.1.2. Βασικές έννοιες και ορισμοί

Ο όρος «ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση» δεν ήταν πάντα ταυτόσημος, τα τελευταία χρόνια όμως ο όρος της ανοικτής εκπαίδευσης συνέβαλε ώστε να εκσυγχρονιστεί η εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψιν την αιτιολογική τους προσέγγιση, οι δύο προηγούμενοι όροι συνδέονται με διαφορετικές εκπαιδευτικές διαστάσεις και εννοιολογικά. Αρχικά, όπως αναφέρει ο Λιοναράκης, (2001), η έννοια της ανοικτής εκπαίδευσης είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται υπό την προσέγγιση της εκπαιδευτικής και πολιτικής αντίληψης για το άνοιγμα των ιδρυμάτων παιδείας, των υπουργείων παιδείας και των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Η αποστολή της ανοικτής εκπαίδευσης είναι να διευκολύνει τη διαδικασία της μάθησης στον ενήλικο πληθυσμό των εκπαιδευόμενων, λαμβάνοντας πάντα υπόψιν τις αρχές της μάθησης των ενηλίκων (Τζώτζου, 2014). Αντίθετα, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι μία μεθοδολογία μέσα από την οποία καθιερώθηκε και θεσμοθετήθηκε η δυνατότητα του εκπαιδευτικού να απουσιάζει από την τάξη και να διδάσκει παρέχοντας εξ αποστάσεως το κατάλληλα διαμορφωμένο εκπαιδευτικό υλικό. Επιπρόσθετα, όπως έχει αναφερθεί, η αποτελεσματική διαδικτυακή μάθηση απορρέει από τον προσεκτικό εκπαιδευτικό σχεδιασμό (Λιοναράκης, 2001: Hodges et al., 2020).

Ο όρος «ανοικτή μάθηση» συνδέεται με εκείνες τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες εξασφαλίζεται η επιτυχημένη πρόσβαση στην εκπαίδευση, χωρίς την ανάγκη να βρίσκονται οι μαθητές στον χώρο που παρέχεται η εκπαίδευση, δηλαδή στον χώρο του εκπαιδευτικού φορέα, ή να εξαρτώνται από την οικονομική και κοινωνική τους κατάσταση για να λάβουν μέρος στην εκπαιδευτική διαδικασία. (Λιοναράκης, 2001: Λιοναράκης και Λυκουργιώτης, 1998).

Πρωταρχικά, η έννοια της ανοικτής εκπαίδευσης εφαρμόστηκε από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα που προσέφεραν τη δυνατότητα στους εκπαιδευόμενους να συμμετέχουν στη διαδικασία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Διότι, η ανοικτή εκπαίδευση σε συνδυασμό με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση παρέχει ευελιξία στους εκπαιδευόμενους. Όπως σχετικά έχει αναφερθεί από τους Λιοναράκη και Λυκουργιώτη (1998), η μόρφωση αποτελεί ένα δικαίωμα του συνόλου των ατόμων και της κοινωνίας, και θα πρέπει όλα τα άτομα να μπορούν να έχουν πρόσβαση σε αυτήν καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, η

κοινωνία θα πρέπει να παρέχει τις απαραίτητες ευκαιρίες πρόσβασης στην εκπαίδευση σε όλο και περισσότερους ενδιαφερόμενους. Ειδικότερα, ο Λιοναράκης (2001), έχει υποστηρίξει ότι από τη στιγμή που η εξ αποστάσεως εκπαίδευση συνιστά μια ολοκληρωμένη παιδαγωγική οντότητα, έχουν δημιουργηθεί νέοι κανόνες στον χώρο της εκπαίδευσης. Στο πλαίσιο αυτό, η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση συνιστά στην ουσία ένα αυτοτελές εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο διαφοροποιείται σε σχέση με το παραδοσιακό σύστημα (Τζέμου & Σοφού, 2013). Αυτό συμβαίνει εφόσον η βάση του δεν είναι η μετάδοση της γνώσης δια ζώσης, αλλά αντίθετα οι εκπαιδευόμενοι μελετούν το υλικό που τους παρέχεται από το εκάστοτε ίδρυμα που λειτουργεί εξ αποστάσεως. Ο στόχος της διαδικασίας αυτής είναι, εκτός από τον αποτελεσματικό σχεδιασμό της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, να δοθεί προτεραιότητα στην ποιοτική μάθηση των εκπαιδευόμενων και ειδικότερα στο να «μάθουν πως να μαθαίνουν» (Λιοναράκης, 2001: 5).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, αποτελεί ένα συνολικό σύστημα εκπαίδευσης. Επίσης, όπως αναφέρεται, το σημαντικότερο σημείο διαφοροποίησης αυτού του συστήματος σε σχέση με άλλα είναι ότι ο εκπαιδευόμενος λαμβάνει την εκπαίδευση χωρίς τη φυσική παρουσία του εκπαιδευτικού (Ευαγγέλου, 2021). Όπως αναφέρουν οι Bozkurt & Shama, (2020), παρόλο που ο εκπαιδευόμενος δεν βρίσκεται στον ίδιο χώρο με τον εκπαιδευτικό, και σε πολλές περιπτώσεις ούτε στον ίδιο χρόνο, εξακολουθεί να λαμβάνει κατευθύνσεις και υποστήριξη από τον εκπαιδευτικό μέσω της επικοινωνίας τους.

Το επίπεδο της ποιότητας της εκπαίδευσης που παρέχεται εξ αποστάσεως εξαρτάται από τη συνολική διαδικασία σχεδιασμού και την ποιότητα του εκπαιδευτικού υλικού. Επιπρόσθετα, βασικοί παράγοντες που επηρεάζουν το επίπεδο της ποιότητας της εκπαίδευσης είναι η επικοινωνία και ο τρόπος που αυτή πραγματοποιείται ανάμεσα στον εκπαιδευόμενο και τον εκπαιδευτικό, αλλά και ανάμεσα στον εκπαιδευόμενο και τον αντίστοιχο εκπαιδευτικό οργανισμό. Βασική προϋπόθεση, ώστε η εκπαιδευτική διαδικασία να είναι επιτυχημένη, είναι η επικοινωνία μεταξύ του εκπαιδευόμενου και του εκπαιδευτικού να χαρακτηρίζεται από υψηλή ποιότητα (Βασάλα, 2005).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση θεωρείται ως ένα σύστημα ή μια μεθοδολογία πολυμορφικής μάθησης, η οποία χαρακτηρίζεται από ευελιξία και αλληλεπιδραστικότητα. Αυτή

η μορφή μάθησης δανείζεται στοιχεία από διάφορες άλλες μορφές εκπαιδευτικής πρακτικής, όπως είναι, για παράδειγμα, η ανοικτή εκπαίδευση ή η εκπαίδευση ενηλίκων (Λιοναράκης, 2001). Μέσω της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης παρέχονται πολλές ευκαιρίες μόρφωσης για τα άτομα που δεν μπορούν με κάποιον άλλον τρόπο να παρακολουθήσουν τον συμβατικό τρόπο εκπαίδευσης, ανεξάρτητα από τις ιδιαιτερότητες που αντιμετωπίζουν, και καλύπτει τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής. Στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 1), παρουσιάζονται τα βασικά σημεία διαφοροποίησης της παραδοσιακής και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (Lionarakis et al., 2005).

Πίνακας 1: Βασικά σημεία διαφοροποίησης της παραδοσιακής και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (ίδια επεξεργασία από Bates, 2022; Lionarakis et al., 2005; Keegan, 2016)

Κριτήριο	Παραδοσιακή Εκπαίδευση	Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση
Μαθησιακό περιβάλλον	Βασισμένο στην τάξη, απαιτείται φυσική παρουσία	Απομακρυσμένο, εικονικό περιβάλλον, δεν απαιτείται φυσική παρουσία
Ρυθμός μάθησης	Σταθερό πρόγραμμα	Αυτορυθμιζόμενος, ασύγχρονη εκπαίδευση
Ρόλος εκπαιδευτικού	Άμεση διδασκαλία, κεντρικό πρόσωπο στη διαδικασία μάθησης	Διαμεσολαβητής με καθοδηγητικό ρόλο
Ευθύνη εκπαιδευόμενου	Εξαρτάται από τα χρονοδιαγράμματα και το πρόγραμμα σπουδών	Διαχείριση της μάθησης και του χρόνου του
Αλληλεπίδραση	Κυρίως πρόσωπο με πρόσωπο	Μέσω ψηφιακών πλατφορμών
Ευελξία	Περιορίζεται σε ώρες μαθημάτων και τα προγράμματα των ιδρυμάτων	Η μάθηση μπορεί να πραγματοποιηθεί ανά πάσα στιγμή, συχνά προσαρμόζεται με προσωπικά προγράμματα
Προσβασιμότητα σε πόρους	Κυρίως φυσικά εγχειρίδια, φυλλάδια και επιτόπιοι πόροι	Ψηφιακό υλικό, διαδικτυακές βάσεις δεδομένων
Γεωγραφικοί περιορισμοί	Οι μαθητές πρέπει να βρίσκονται στην τοποθεσία του ιδρύματος	Οι μαθητές μπορούν να συμμετέχουν από οπουδήποτε με πρόσβαση στο διαδίκτυο

Αν και υπάρχουν πολλά πλεονεκτήματα στην εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, υπάρχει το στίγμα της κατώτερης ποιότητας σε σχέση με την εκπαίδευση που γίνεται πρόσωπο με πρόσωπο (Hodges et al., 2020). Από την άλλη πλευρά, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, όπως έχει αποδειχθεί, περιλαμβάνει πολλά περισσότερα στοιχεία από μια απλή μεταφόρτωση του εκπαιδευτικού υλικού στην εκπαιδευτική πλατφόρμα. Στην ουσία, αποτελεί τη συνολική μαθησιακή διαδικασία που παρέχει στους εκπαιδευόμενους ευελιξία και τη δυνατότητα επιλογής (Ευαγγέλου, 2021).

Όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία, υπάρχουν πολλοί εκπαιδευτικοί σήμερα που υποστηρίζουν ενεργά την άποψη ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση και διδασκαλία είναι αναντικατάστατες και μειώνουν τις ανισότητες στην εκπαιδευτική πρακτική (Ευαγγέλου, 2021).

Επιπλέον, όπως σχετικά αναφέρει ο Λιοναράκης, (2005), η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να αξιοποιηθεί σε περιπτώσεις που εμφανίζονται προκλήσεις στη διεκπεραίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όπως για παράδειγμα η πρόκληση που δημιουργήθηκε από την εξάπλωση της πανδημίας του COVID-19. Από την άλλη, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει χαρακτηριστεί ως εκπαίδευση που διδάσκει αλλά και ενεργοποιεί τους μαθητές για το πώς να μαθαίνουν μόνοι τους και πώς να λειτουργούν ανεξάρτητα, καθιστώντας τους ικανούς να ακολουθήσουν μία «ευρετική πορεία αυτομάθησης» (Λιοναράκης, 2005: 26).

Τέλος, στην εποχή της συνεχούς τεχνολογικής εξέλιξης, η συμμετοχή σε εκπαιδευτικές διαδικασίες εξ αποστάσεως απαιτεί την ανάπτυξη συγκεκριμένων δεξιοτήτων. Είναι επιθυμητό, ή και ιδανικό, να έχει κανείς ήδη αποκτήσει αυτές τις δεξιότητες προτού αρχίσει να συμμετέχει σε εκπαιδευτικές διαδικασίες εξ αποστάσεως. Σύμφωνα τον Bates (2015), που έχει ερευνήσει ενδελεχώς τον τομέα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο έργο του με τίτλο "Teaching in a digital age", προκύπτει η ανάγκη για ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων στα κοινωνικά μέσα και την ικανότητα αυτόνομης μάθησης, περιλαμβανομένων και νέων μεθόδων που διευκολύνουν την εκμάθηση. Επιπλέον, η ικανότητα για ομαδική εργασία και η προσαρμοστικότητα σε νέα μοντέλα μάθησης, όπως αυτό της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, αναδεικνύονται ως σημαντικά στοιχεία, καθώς η συνεργατική μάθηση αποτελεί ουσιαστική πτυχή της διδασκαλίας

μέσω της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Επίσης, οι δεξιότητες σκέψης, όπως η κριτική σκέψη, η οργάνωση των σκέψεων, η δημιουργικότητα και η ανάλυση προβλημάτων, εμφανίζονται ως βασικές δεξιότητες. Τέλος, η εξοικείωση με τα ψηφιακά μέσα αναδεικνύεται ως κρίσιμη, ενώ η συνεχής εκπαίδευση και η μάθηση με σταδιακά βήματα προτείνονται ως αποτελεσματικές πρακτικές για την απόκτηση αυτών των δεξιοτήτων. Ένα μειονέκτημα που προκύπτει είναι η ανισότητα στην ανάπτυξη αυτών των δεξιοτήτων, καθώς δεν όλοι έχουν τη δυνατότητα να τις αποκτήσουν. Αυτό οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, όπως το επίπεδο εκπαίδευσης του οικογενειακού περιβάλλοντος, τη γεωγραφική τοποθεσία και το οικονομικό υπόβαθρο. Υπάρχουν άτομα που δεν έχουν πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες λόγω αυτών των περιορισμών. Κατά συνέπεια, οι κοινωνικές ανισότητες ενισχύονται, καθώς ορισμένοι έχουν προνομιακή πρόσβαση σε εκπαιδευτικούς πόρους και ευκαιρίες ενώ άλλοι όχι.

Στην επόμενη ενότητα πραγματοποιείται μια ανασκόπηση της πορείας της εφαρμογής της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην Ελλάδα αναδεικνύοντας τον σπουδαίο ρόλο που διαδραμάτισε το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ).

2.1.3. Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην Ελλάδα

Όπως αναφέρεται σε σχετική βιβλιογραφία, η έννοια της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην Ελλάδα εμφανίστηκε με μια σχετική καθυστέρηση συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης (Κουστουράκης, 2006). Συγκεκριμένα, η προώθηση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη σύγχρονη Ευρώπη είναι μία απόρροια πολιτικών παρεμβάσεων και επιλογών που ελήφθησαν κατά βάση από τη δεκαετία του '80 και έπειτα (Κουστουράκης, 2006). Έτσι, ενώ μέχρι το 1990 σχεδόν το σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών διέθεταν πανεπιστήμια αλλά και σχολές που προσέφεραν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, στην Ελλάδα και στο Λουξεμβούργο παρατηρήθηκαν παρόμοιες εξελίξεις. Όσο αφορά στο Λουξεμβούργο, το μέγεθός του και η γεωγραφική του κατανομή πιθανότατα δεν κατέστησαν επείγουσα την ίδρυση ενός οργανισμού παροχής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Ωστόσο, όσο αφορά στην Ελλάδα, δεν ισχύει το ίδιο, εφόσον εκτός από τη γεωγραφική της κατανομή με τα πολλά νησιά της και τις δυσπρόσιτες περιοχές της, η ανάγκη για την ύπαρξη ενός τέτοιου φορέα είναι μεγάλη, λόγω του άκαμπτου συστήματος των εισαγωγικών εξετάσεων σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Κουστουράκης, 2006).

Αυτό συνέβαλλε ουσιαστικά στον αποκλεισμό ενός μεγάλου πλήθους ενδιαφερόμενων από την εκπαιδευτική διαδικασία. Αφού ιδρύθηκε το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ) στην Ελλάδα, ο θεσμός της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αποτελούσε μία πρακτική ελάχιστα γνωστή και σίγουρα, όπως αναφέρεται, αντιβαίνουσα ως προς το κοινό αίσθημα που επικεντρωνόταν στα παραδοσιακά εκπαιδευτικά σχήματα (Ηλιού, 1993). Παρ' όλα αυτά, ήταν σε λειτουργία το παράρτημα του Ανοικτού Πανεπιστημίου της Μεγάλης Βρετανίας, το οποίο ωστόσο είχε περιορισμένη εμβέλεια. Επιπλέον, το γεγονός ότι τα πτυχία που απονέμονταν από το Ανοικτό Πανεπιστήμιο δεν αναγνωρίζονταν από το ελληνικό κράτος δημιουργούσε δισταγμούς στους ενδιαφερόμενους και τους αποθάρρυνε από το να αφιερώσουν οικονομικούς πόρους αλλά και χρόνο σε αυτή την καινοτομία για την εποχή μέθοδο εκπαίδευσης.

Κατά το 1992, ιδρύθηκε εν τέλει το ΕΑΠ, μετά από έντονες πιέσεις που ασκήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα στη χώρα μας για την ίδρυση ενός οργανισμού παροχής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Οι συγκεκριμένες πιέσεις, συνδυαστικά με την προσφορά κοινοτικών κονδυλίων που στόχευαν στην υποκίνηση των δράσεων αλλά και την υποβοήθηση των πιο καθυστερημένων χωρών στον τομέα της παροχής εκπαίδευσης από απόσταση, παρείχαν την απαραίτητη ώθηση για να δημιουργηθεί ο πρώτος εθνικός εξ αποστάσεως πανεπιστημιακός οργανισμός στην Ελλάδα, αυτός του ΕΑΠ (Κουστουράκης, 2006). Το γεγονός ότι η ίδρυση του ΕΑΠ ολοκληρώθηκε μετά από εξωτερικές πιέσεις και δεν ήταν ένα αποτέλεσμα του σχεδιασμού των σχετικών φορέων που στόχευαν στην αντιμετώπιση και τη διαχείριση ορισμένων προβλημάτων που υπήρχαν στο πεδίο της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, επηρέασε με τη σειρά του σημαντικά τη συνολική πορεία και την εξέλιξη του ιδρύματος (Κουστουράκης, 2006).

Αν και η ίδρυση του ΕΑΠ έγινε επισήμως το 1992 μέσω της νομοθετικής διάταξης 2083/92, το 1995 ξεκίνησε συστηματικά ο σχεδιασμός της λειτουργίας του. Κατά τη διάρκεια των ετών 1992-1993, το ζήτημα δεν εξελίχθηκε ενώ η πρώτη σημαντική πρωτοβουλία του υπουργείου Παιδείας υλοποιήθηκε κατά το έτος 1994 και σχετιζόταν με την οργάνωση μιας διεθνούς ενημερωτικής συνάντησης, ώστε να πραγματοποιηθεί ανταλλαγή απόψεων αλλά και τεχνογνωσίας ανάμεσα σε Έλληνες και ξένους ειδικούς σε θέματα οργάνωσης και διοίκησης ανοικτών πανεπιστημίων (Λιοναράκης, 1999; Κουστουράκης, 2006).

Βάσει της νομοθετικής διάταξης που αναφέρθηκε προηγουμένως, το νέο αυτό εκπαιδευτικό ίδρυμα είχε ως βασική αποστολή του να παρέχει συνεχή επιμόρφωση και μετεκπαίδευση στους πολίτες της κοινωνίας. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπήρξε συγκεκριμένη πρόβλεψη για τη δημιουργία ενός πανεπιστημιακού ιδρύματος που λειτουργεί ανεξάρτητα και βάσει της φιλοσοφίας της ανοικτής εκπαίδευσης (Κουστουράκης, 2006). Αντίθετα, δημιουργήθηκε ένας πανεπιστημιακός οργανισμός ο οποίος εξαρτάτο άμεσα από ακαδημαϊκή και διοικητική άποψη από τη σύνοδο των πρυτανειών των ελληνικών παραδοσιακών Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Ο νόμος αυτός χαρακτηρίστηκε ως αντιφατικός και υποστηρίχθηκε ότι δεν βασίστηκε σε προηγούμενη μελέτη και σχεδιασμό. Σε περίπτωση που δεν τροποποιούνταν, θα οδηγούσε στη διαμόρφωση ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος χωρίς ταυτότητα και με πιθανή ημερομηνία λήξης (Κουστουράκης, 2006).

Αργότερα, το 1995, τα γεγονότα που έλαβαν χώρα επηρέασαν σημαντικά τη φυσιογνωμία του ΕΑΠ. Ειδικότερα, το Φεβρουάριο του ίδιου έτους, το Υπουργείο Παιδείας προχώρησε στη συγκρότηση μιας ειδικής επιστημονικής επιτροπής, της οποίας το βασικό αντικείμενο εργασίας ήταν η διατύπωση προτάσεων αναφορικά με τη σύσταση και την οργάνωση του πανεπιστημίου. Επίσης, εκείνη την περίοδο οργανώθηκε μια νέα διεθνής συνάντηση εμπειρογνομόνων, η οποία εξέτασε τα θέματα της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (Κουστουράκης, 2006). Το βασικό αποτέλεσμα που προέκυψε από τη συνάντηση ήταν ότι ο οργανισμός έπρεπε να εφαρμόσει διοικητική αποδέσμευση από τα άλλα συμβατικά ελληνικά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και να διεκδικήσει την ταυτότητά του ως ένα αυτόνομο πανεπιστήμιο.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να αναφερθεί ότι στην επιτροπή δόθηκε ένα αυστηρό χρονοδιάγραμμα, γεγονός που καταδεικνύει την προώθηση του Υπουργείου να μην καθυστερήσει περαιτέρω την πορεία ανάπτυξης του εκπαιδευτικού ιδρύματος. Κατά το ίδιο έτος, ψηφίστηκε ο νόμος 2327/95, ο οποίος τροποποίησε τις αρχικές νομοθετικές διατάξεις του νόμου 2083/92 και η ανάθεση της διοίκησης του ΕΑΠ έγινε σε επταμελή διοικητική επιτροπή η οποία θα διοριζόταν από το Υπουργείο Παιδείας. Στη συνέχεια, ο νόμος 2552/97, ο οποίος ψηφίστηκε δύο χρόνια αργότερα, εισήγαγε ουσιαστικά τον θεσμό της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην Ελλάδα (Κουστουράκης, 2006; Αλεξιάδου 2011).

Όσον αφορά την ανταπόκριση της κοινωνίας στην ίδρυση ενός οργανισμού ανοικτής εκπαίδευσης, όπως το ΕΑΠ, αυτή οδήγησε σε πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές, καθώς η σύλληψη και στη συνέχεια η ολοκλήρωση της ιδέας αυτής συμπορεύτηκαν με την πραγματοποίηση του οράματος της ισότητας στο πεδίο της εκπαίδευσης. Όπως αναφέρεται στη σχετική βιβλιογραφία, η ίδρυση του ιδρύματος είχε έντονη πολιτική διάσταση, καθώς δομήθηκε μέσα από τη δράση ορισμένων προσωπικοτήτων του εργατικού κόσμου (Κοστούρακης & Λιοναράκης, 2009). Κατά τη δεκαετία του '70, η προώθηση ριζοσπαστικών απόψεων, ιδιαίτερα από τα προγράμματα του Ανοικτού Πανεπιστημίου της Μεγάλης Βρετανίας, έφερε το ίδρυμα σε αντιπαράθεση με τη συντηρητική κυβέρνηση της Θάτσερ. Στην Ελλάδα, αντιθέτως, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το γεγονός ότι η ίδρυση του Ανοικτού Πανεπιστημίου δεν αποτέλεσε ένα χρονολογικό γεγονός που προκάλεσε αντιδράσεις (Filippakou, 2003). Συγκρίνοντας το Ανοικτό Πανεπιστήμιο της Μεγάλης Βρετανίας και το ΕΑΠ, σε σχετική έρευνα προέκυψε ότι το πανεπιστήμιο της Μεγάλης Βρετανίας ιδρύθηκε μεταφέροντας μια ιδεολογία ανοικτής και ελεύθερης πρόσβασης για τη δημοκρατία, ενώ αντίθετα, το ΕΑΠ αντιπροσωπεύει μια ιδεολογία ανοικτής και ελεύθερης πρόσβασης στην κοινωνία της γνώσης (Filippakou, 2003).

Εξετάζοντας τη στάση της κοινωνίας ως προς τον καινοτόμο για την εποχή εκείνη οργανισμό, παρατηρείται ότι η αντίδραση του τύπου υπήρξε ανύπαρκτη, καθώς δεν αναφέρθηκε κάποια κοινωνική ή πολιτική διάσταση του θεσμού, ο οποίος συνδεόταν με τη δημοκρατία στην εκπαιδευτική πρακτική (Λιοναράκης, 1999). Όσο αφορά τους άμεσα ενδιαφερόμενους, όπως αναφέρεται, αυτοί αντιπροσωπεύονταν από ομάδες που επιθυμούσαν να έχουν περισσότερες ευκαιρίες για πρόσβαση στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Σχετική έρευνα έδειξε την υψηλή συμμετοχή και τον αριθμό των προσφερόμενων θέσεων. Όπως προέκυψε, και αναφέρεται σχετικά στην έρευνα, η μεγάλη πληθώρα των υποψηφίων που αναζητούσαν μία θέση σε μεταπτυχιακά προγράμματα του ΕΑΠ από το πρώτο έτος λειτουργίας του, αποδεικνύει ότι το πανεπιστήμιο δημιουργήθηκε για να καλύψει μία πραγματική ανάγκη χιλιάδων ατόμων. Ο σταθερά υψηλός αριθμός αιτήσεων για συμμετοχή στα προγράμματα σπουδών του, μαρτυρά την αποδοχή του από το κοινό.

Σε σχετική έρευνα των Παναγιωτακόπουλου και Λιοναράκη (2001) αναφορικά με το προφίλ των υποψηφίων φοιτητών του ΕΑΠ κατά τη διάρκεια του πρώτου έτους λειτουργίας του, υποστηρίζεται ότι το ΕΑΠ με ελάχιστη προβολή έλαβε έναν συνολικό αριθμό 23.752 αιτήσεων

(Σιάνου-Κύργιου, 2010: Παναγιωτακόπουλος & Λιοναράκης, 2001). Επίσης, οι ίδιοι υποστήριξαν ότι τα συμπεράσματα της έρευνας δικαιώνουν το ζητούμενο της εκπαίδευσης για την εξασφάλιση των ευκαιριών πρόσβασης των ενεργών ενηλίκων πολιτών στην τριτοβάθμια και πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Σε μία παρόμοια έρευνα της Σιάνου-Κύργιου, (2010), προσεγγίστηκε το ζήτημα και υποστηρίχθηκε ότι η συμμετοχή στο ΕΑΠ μπορεί να γίνει κατανοητή αν γίνει αντιληπτή σαν μία σύνθετη διαδικασία, η οποία συνδέεται άμεσα με τη σχέση μεταξύ της εκπαίδευσης και της κοινωνίας του οικονομικού και κοινωνικού υποβάθρου των ενηλίκων. Στην έρευνα αυτή, οι φοιτητές δήλωσαν ότι οι βασικότεροι λόγοι για τους οποίους έλαβαν την απόφαση να συμμετάσχουν σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του ΕΑΠ είναι πρωτίστως κοινωνικοί και δευτερευόντως οικονομικοί (Παναγιωτακόπουλος & Λιοναράκης, 2001).

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα προαναφερθέντα, εξετάζοντας την ιστορική πορεία και την εγκαθίδρυση του ΕΑΠ στην Ελλάδα ως ενός μοναδικού θεσμού παροχής ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ο οργανισμός αυτός ήρθε για να καλύψει μια σημαντική ανάγκη των ενηλίκων που επιθυμούν να ξεκινήσουν ή να συνεχίσουν τις σπουδές τους χωρίς να περιορίζονται από τα ηλικιακά όρια τα οποία έχουν καθοριστεί από το σύστημα των πανεπιστημιακών σπουδών. Κατά συνέπεια, όπως μπορεί να γίνει αντιληπτό, η λειτουργία του ΕΑΠ στην Ελλάδα συνέβαλε στη συνολική βελτίωση της εικόνας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, παρέχοντας περισσότερες ευκαιρίες πρόσβασης στην εκπαίδευση και μειώνοντας τις ανισότητες.

2.2. Κοινωνιολογικές διαστάσεις της εκπαίδευσης

2.2.1. Θεωρίες κοινωνικής ανισότητας στην εκπαίδευση

Η κοινωνική ανισότητα στην εκπαίδευση είναι ένα πολύπλευρο ζήτημα που έχει αναλυθεί από διάφορους θεωρητικούς. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που διαχρονικά έχουν πραγματοποιηθεί, παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για τον τρόπο που οι διαφορές στην κοινωνικοοικονομική κατάσταση, το πολιτιστικό υπόβαθρο και την πρόσβαση σε οικονομικούς πόρους συμβάλλουν στη διαφοροποιημένη πρόσβαση στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες (Langthaler & Malik, 2023). Στη συνέχεια, διερευνώνται ορισμένες βασικές θεωρίες της κοινωνικής ανισότητας στην εκπαίδευση.

Η θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου του Bourdieu (1986) είναι μια έννοια την οποία επινόησε ο ίδιος για να κατανοήσει και να ερευνήσει την κοινωνία και τις ανισότητες που δημιουργούνται σε αυτή. Τα άτομα ανάλογα με την κοινωνική τάξη προέλευσής τους, κληρονομούν ή δεν κληρονομούν όχι μόνο οικονομικά και κοινωνικά προνόμια, αλλά και πολιτισμικά προνόμια. Αυτά τα προνόμια επηρεάζουν τη διάθεσή τους για μάθηση, προσδίδοντάς τους πλεονεκτήματα ή μειονεκτήματα. Η κατάσταση αυτή σχετίζεται με τον τρόπο προσέγγισής τους στην απόκτηση γνώσης και άλλων δεξιοτήτων, επηρεάζοντας την ικανότητά τους να ξεκινούν από διαφορετικά επίπεδα στο σχολείο και τη μαθητική τους πορεία. Με αυτόν τον τρόπο, η ταξική διαφοροποίηση της κοινωνίας αναπαράγεται διαμορφώνοντας την εκπαιδευτική επιτυχία και τις επαγγελματικές προσδοκίες των ατόμων. Η έννοια του πολιτισμικού κεφαλαίου αναφέρεται στη συλλογή των πολιτισμικών πόρων που ένα παιδί κληρονομεί αλλά δεν διδάσκεται από το περιβάλλον του, συμπεριλαμβανομένης της οικογένειάς του και της ευρύτερης κοινωνίας στην οποία αναπτύσσεται. Αυτοί οι πόροι περιλαμβάνουν την εκπαίδευση και την παιδεία που λαμβάνει, τις προτιμήσεις του σε πολιτισμικά θέματα, τις δεξιότητες που αποκτά και την κοινωνική συμπεριφορά που εκδηλώνει. Αυτά τα στοιχεία καθορίζουν την κοινωνική του θέση και συμβάλλουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του. Συνεπώς, η ανισότητα στην κατανομή του πολιτισμικού κεφαλαίου έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων, τις οποίες το εκπαιδευτικό σύστημα τείνει να αναπαράγει, βασιζόμενο στις αρχές και τις αξίες της υψηλότερης κοινωνικής τάξης και ευνοώντας τους ανθρώπους που προέρχονται από αυτήν.

Μια θεωρία που ομοιάζει με την θεωρία του Bourdieu περί πολιτισμικού κεφαλαίου είναι η θεωρία των συγκρούσεων, που έχει τις ρίζες της στη μαρξιστική σκέψη και υποστηρίζει ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα έχουν σχεδιαστεί για να διατηρούν το status quo και να διαιωνίζουν την κοινωνική διαστρωμάτωση. Σύμφωνα με αυτήν την προοπτική, τα σχολεία ενισχύουν τις υπάρχουσες κοινωνικές ιεραρχίες ευνοώντας συστηματικά τα συμφέροντα και το πολιτιστικό κεφάλαιο της κυρίαρχης τάξης (Bowles & Gintis, 1976). Η θεωρία αυτή τονίζει ότι η εκπαίδευση συχνά αναπαράγει τις ανισότητες που υπάρχουν στην ευρύτερη κοινωνία, με τα σχολεία να λειτουργούν ως οχήματα για τη μετάδοση κυρίαρχων ιδεολογιών και να ενισχύουν τις ταξικές διαιρέσεις.

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ιδίως στη σύγχρονη ψηφιακή της μορφή, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Παρέχοντας πρόσβαση στην εκπαίδευση ανεξάρτητα από τη γεωγραφική τοποθεσία, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει τη δυνατότητα να μετριάσει ορισμένες από τις ανισότητες που προκαλούνται από κοινωνικοοικονομικά και γεωγραφικά εμπόδια (Moore & Kearsley, 2012). Ωστόσο, η θεωρία του ψηφιακού χάσματος υποδηλώνει ότι οι ανισότητες της πρόσβασης στην τεχνολογία και το διαδίκτυο μπορούν να διαιωνίσουν ή ακόμα και να επιδεινώσουν την κατάσταση, καθώς οι μαθητές που δεν έχουν πρόσβαση στα ψηφιακά συστήματα που είναι απαραίτητα για να παρακολουθήσουν το μάθημα, αποκλείονται από αυτές τις ευκαιρίες μάθησης (Selwyn, 2017). Το στοιχείο αυτό υπογραμμίζει τη σημασία της διασφάλισης της δίκαιης πρόσβασης στους ψηφιακούς πόρους ως ενός μέσου για τη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων.

Συνεχίζοντας, η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, που προτάθηκε από τον Becker, αντιλαμβάνεται την εκπαίδευση ως μία «επένδυση» σε ατομικές δεξιότητες και γνώσεις, που αυξάνει την οικονομική αξία και την παραγωγικότητα ενός ατόμου (Rodriguez, 2015). Ενώ η θεωρία αυτή αναγνωρίζει τη δυνατότητα της εκπαίδευσης να ενισχύει την κοινωνική κινητικότητα, υπογραμμίζει επίσης άθελά της τις εγγενείς ανισότητες. Υποδηλώνει ότι άτομα από χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, που μπορεί να μην διαθέτουν τους πόρους για να επενδύσουν στην εκπαίδευση, θα μπορούσαν να βρίσκονται σε μειονεκτική θέση σχετικά με την απόκτηση δεξιοτήτων και τις οικονομικές ευκαιρίες, διαιωνίζοντας έναν κύκλο φτώχειας και εκπαιδευτικής ανισότητας (Rodriguez, 2015).

Συνεχίζοντας την ανάλυση, η Κριτική Θεωρία των Φυλών στην εκπαίδευση εξετάζει τρόπους με τους οποίους η φυλή και ο ρατσισμός συνδέονται με την εκπαίδευση. Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι ο συστημικός ρατσισμός είναι ριζωμένος στον ιστό των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, οδηγώντας σε ανισότητες στα εκπαιδευτικά συστήματα και μειωμένη πρόσβαση για έγχρωμους μαθητές (Ladson-Billings, 1998). Η θεωρία αυτή τονίζει την ανάγκη αναγνώρισης και αντιμετώπισης των φυλετικών προκαταλήψεων και των δομικών μειονεκτημάτων που επηρεάζουν τις εκπαιδευτικές εμπειρίες των μαθητών της μειονότητας.

Τέλος, οι φεμινιστικές θεωρίες παρέχουν μια ολοκληρωμένη εικόνα για τον τρόπο σύμφωνα με τον οποίο εκδηλώνονται οι ανισότητες μεταξύ των φύλων στο εκπαιδευτικό

περιβάλλον. Οι θεωρητικές αυτές προσεγγίσεις υποστηρίζουν ότι τα εκπαιδευτικά ιδρύματα συχνά διαιωνίζουν τους κανόνες και τα στερεότυπα των φύλων, οδηγώντας σε διαφορετικές εκπαιδευτικές εμπειρίες και αποτελέσματα για άνδρες και γυναίκες μαθητές (Weiner, 1994). Οι προσπάθειες αμφισβήτησης αυτών των κανόνων και προώθησης της ισότητας των φύλων στην εκπαίδευση είναι ζωτικής σημασίας για τη μείωση των ανισοτήτων με βάση το φύλο.

Συνοψίζοντας τα προαναφερθέντα, προκύπτει ότι οι θεωρίες της κοινωνικής ανισότητας στην εκπαίδευση υπογραμμίζουν την πολύπλοκη αλληλεπίδραση της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, του πολιτισμού, της φυλής, του φύλου και της πρόσβασης σε πόρους για τη διαμόρφωση εκπαιδευτικών εμπειριών και αποτελεσμάτων. Από την θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου του Bourdieu έως τη θεωρία των συγκρούσεων, τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, τη θεωρία της κριτικής φυλής και τις φεμινιστικές προοπτικές, κάθε θεωρία προσφέρει μοναδικές γνώσεις για τους μηχανισμούς της εκπαιδευτικής ανισότητας. Ο ρόλος της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε αυτό το πλαίσιο είναι διπλός: έχει τη δυνατότητα να μετριάσει ορισμένες μορφές ανισότητας, ωστόσο αντιμετωπίζει επίσης προκλήσεις όπως το ψηφιακό χάσμα που πρέπει να αντιμετωπιστεί.

2.2.2. Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνία

Όπως αναφέρεται από τη Νόβα – Καλτσούνη, (2010), η εκπαίδευση συνιστά ένα ζήτημα που αφορά στο σύνολο της κοινωνίας και δεν υπάρχει μέχρι σήμερα κάποια μορφή κοινωνικής οργάνωσης, στην οποία να μην εντοπίζεται κάποια υποτυπώδης έστω μορφή εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση αποτελεί έναν ιδιαίτερα σημαντικό θεσμό, ίσως έναν από τους σημαντικότερους, μέσα από τον οποίον οι κοινωνικές ομάδες ανταγωνίζονται για την κυριαρχία τους (Heywood, 2006). Επιπλέον, όπως έχει αναφέρει ο Κυρίδης, (2017), η έννοια της εκπαίδευσης έχει συνδεθεί με την προσπάθεια την οποία καταβάλλουν τα μέλη της κοινωνίας, έτσι ώστε να καταφέρουν να διδάξουν στα νεότερα μέλη τους τρόπους μέσω των οποίων να δημιουργήσουν αυτά τις προϋποθέσεις για να ενταχθούν ομαλά και δημιουργικά στην κοινωνία.

Η εκπαίδευση έχει οριστεί από τον Durkheim ως η επιρροή, η οποία ασκείται από τις γενιές των ενηλίκων στα άτομα εκείνα που δεν είναι ακόμη έτοιμα για την κοινωνική ζωή.

Επίσης, ο ίδιος έχει υποστηρίξει ότι η έννοια της εκπαίδευσης θα πρέπει να αξιολογείται βάση των κοινωνικών όρων και αρχών, εφόσον συνδέεται με τις ανάγκες της ίδιας της κοινωνίας και θα πρέπει να αναζητώνται οι λειτουργίες και η χρησιμότητά της στην κοινωνία και όχι στα άτομα μεμονωμένα (Blackledge, & Hunt, 2004). Ο Κυρίδης (2017), σχετικά έχει υποστηρίξει ότι η εκπαίδευση είναι ένας θεσμός που συμβάλλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη της κοινωνικής αλληλεγγύης και στοχεύει στην καλλιέργεια της αντίληψης περί της κοινότητας. Επιπρόσθετα, διατηρεί τους κοινωνικούς ρόλους και κατανέμει τις εργασίες μέσα από την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων. Τέλος, αναφέρεται ότι η εκπαίδευση μεταλαμπαδεύει την κοινωνική κουλτούρα στα νέα μέλη.

Αναγνωρίζοντας τον καθοριστικό για την κοινωνία ρόλο του θεσμού της εκπαίδευσης, οι κρατικές κυβερνήσεις τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο έχουν εφαρμόσει μια πληθώρα εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων με στόχο να διευρύνουν την έννοια και την εφαρμογή της εκπαίδευσης και να εξασφαλίσουν ίσες ευκαιρίες για όλα τα άτομα της κοινωνίας. Ιστορικά, όπως παρατηρείται μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, αναπτύχθηκε η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, μέσω της οποίας αναδείχθηκε η συμβολή της εκπαίδευσης όχι μόνο στην ανάπτυξη της οικονομίας αλλά και της κοινωνίας (Κελπανίδης, 2002). Βάσει αυτής της θεωρητικής προσέγγισης, θεωρείται απαραίτητη, εκτός από την τεχνολογική και επιστημονική πρόοδο, και η εκπαίδευση ολόκληρης της κοινωνίας (Νόβα - Καλτσούνη, 2010). Βάσει αυτής της προσέγγισης, οι κυβερνήσεις προχώρησαν σε διάφορες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις, ώστε να αυξήσουν την πρόσβαση των μελών της κοινωνίας στην ανώτατη εκπαίδευση. Κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου, παράλληλα με τη θεωρία περί του ανθρώπινου κεφαλαίου, πολλές χώρες προχώρησαν στην εφαρμογή των αρχών του κράτους πρόνοιας, οι οποίες οδήγησαν στη θεσμοθέτηση της εκπαίδευσης ως ενός κοινωνικού δικαιώματος, αλλά και ως ενός μέσου που μπορεί να οδηγήσει στην άμβλυνση της κοινωνικής ανισότητας, η οποία επικρατούσε ιδιαίτερα στις Δυτικές χώρες (Νόβα - Καλτσούνη, 2010). Κατά συνέπεια, ο θεσμός της εκπαίδευσης δεν αποτελούσε πια ένα προνόμιο μόνο για λίγους της κοινωνίας, αλλά είχε σαν στόχο να συμπεριλάβει όλα τα άτομα ανεξάρτητα από την κοινωνική τους προέλευση (Νόβα - Καλτσούνη, 2010).

2.3. Σύνδεση της ανοιχτής και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με τις κοινωνιολογικές θεωρίες

2.3.1. Θεωρητικά μοντέλα σχετικά με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Παρόλο που διαχρονικά έχουν διατυπωθεί διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις, σε βάθος χρόνου έχουν εξελιχθεί εφόσον ακολουθούν μια διαχρονική πορεία και με την πάροδο του χρόνου συνδέονται όλο και περισσότερο με τις τάσεις της εποχής και πιο συγκεκριμένα με την ψηφιακή εξέλιξη. Αναλυτικότερα, οι θεωρητικές προσεγγίσεις συνδέονται όλο και περισσότερο με τις τάσεις της εφαρμογής της τεχνολογίας, τις ψηφιακές εφαρμογές και την καινοτομία του διαδικτύου. Σήμερα, που τα τεχνολογικά μέσα έχουν εξελιχθεί σε μεγάλο βαθμό, η προσβασιμότητα έχει βελτιωθεί για πάρα πολλούς ενδιαφερόμενους (Siemens, 2004).

Στο πλαίσιο αυτό μπορεί να ενταχθεί και η έννοια του κονεκτιβισμού, η οποία αφορά στην ικανότητα κάθε χρήστη να αποκτήσει άμεση πρόσβαση στις προηγμένες τεχνολογίες. Όπως αναφέρει ο Siemens (2004), ο κονεκτιβισμός είναι μια έννοια μέσα από την οποία αναδεικνύεται η σημασία της απόκτησης γνώσης μέσω διαφορετικών κόμβων και δικτύων, όπου τα άτομα μπορούν να αποκτήσουν πρόσβαση σε νέες γνώσεις. Ταυτόχρονα, στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης κρίνεται απαραίτητη ως προϋπόθεση για την αξιοποίηση ορισμένων κατάλληλων μεθόδων διδασκαλίας και μάθησης. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως μεθοδολογία είναι ένα οργανωμένο σύνολο που εντάσσει τη χρήση μέσων που συνδέονται με το υλικό της μάθησης, τη διαδικασία της διδασκαλίας, το πλαίσιο της επικοινωνίας στο οποίο βασίζεται η διαδικασία, έτσι ώστε να στεφθεί από επιτυχία, και την αξιολόγηση των εκπαιδευόμενων.

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ως μια δυναμική μεθοδολογία εκπαίδευσης, στηρίζεται σε διάφορα θεωρητικά μοντέλα που διαμορφώνουν τις πρακτικές και τις αρχές της. Τα μοντέλα αυτά, παρέχουν τα πλαίσια για την κατανόηση των πολύπλοκων αλληλεπιδράσεων, των παιδαγωγικών στρατηγικών και της δυναμικής των εκπαιδευόμενων σε περιβάλλοντα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Στη συνέχεια, διερευνώνται τρία βασικά θεωρητικά μοντέλα, η θεωρία της βιομηχανοποιημένης μάθησης, η θεωρία της αλληλεπίδρασης και της επικοινωνίας και η θεωρία της αυτόνομης μάθησης.

Ξεκινώντας με την θεωρία βιομηχανοποιημένης μάθησης, ο Otto Peters, ένας πρωτοπόρος θεωρητικός στον τομέα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, πρότεινε τη θεωρία αυτή το 1993. Η θεωρία αυτή αντιπαραβάλλει τη διαδικασία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με τις διαδικασίες βιομηχανικής παραγωγής (Keegan, 2016). Τονίζει τη σημασία του σχολαστικού προγραμματισμού, των τυποποιημένων διαδικασιών και των τεχνικών μαζικής παραγωγής στην παροχή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Η προσέγγιση αυτή του Peters (2006) υποστηρίζει ότι η εκπαίδευση στη σύγχρονη κοινωνία είναι σχεδιασμένη να παράγει εργαζόμενους που να πληρούν τις ανάγκες της βιομηχανίας και της οικονομίας. Οι μαθητές εκπαιδεύονται για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας και να είναι αποτελεσματικοί παραγωγικοί πολίτες. Αυτό συχνά οδηγεί σε μια προσέγγιση της εκπαίδευσης που εστιάζει στην ανάπτυξη τεχνικών και εργασιακών δεξιοτήτων, αγνοώντας συχνά την ανάγκη για διαπαιδαγώγηση, δημιουργικότητα και κριτική σκέψη. Σύμφωνα με τον Peters, τα στοιχεία αυτά είναι ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση της συνέπειας, της επεκτασιμότητας και της αποτελεσματικότητας στην εκπαιδευτική πρακτική (Keegan, 2016).

Επιπροσθέτως, η βιομηχανοποιημένη μάθηση, θεωρία του Peters υποστηρίζει ότι, όπως τα βιομηχανικά προϊόντα, το εκπαιδευτικό περιεχόμενο πρέπει να σχεδιάζεται προσεκτικά, να αναπτύσσεται και να διανέμεται σε ένα μεγάλο κοινό. Αυτή η προσέγγιση δημιουργεί μια συνεπή και ομοιόμορφη εκπαιδευτική εμπειρία για όλους τους μαθητές, ανεξάρτητα από τη γεωγραφική τους θέση (Moore & Kearsley, 2012). Η έμφαση στον προγραμματισμό ανταποκρίνεται στις σύγχρονες πρακτικές όπου το υλικό μαθημάτων αναπτύσσεται συστηματικά και διαδίδεται μέσω διαδικτυακών πλατφορμών.

Αυτό το μοντέλο έχει «εκδημοκρατίσει» την εκπαίδευση, σπάζοντας τους γεωγραφικούς και κοινωνικούς φραγμούς, ειδικά σε περιοχές όπως η Ελλάδα όπου η παραδοσιακή εκπαίδευση αντιμετωπίζει γεωγραφικές προκλήσεις (Keegan, 2016; Moore & Kearsley, 2012). Η προσέγγιση που αναλύεται αναδεικνύει την εξ αποστάσεως εκπαίδευση σαν ένα μοντέλο το οποίο έχει αναδιαμορφώσει τους κοινωνικούς κανόνες γύρω από τη μάθηση και έχει προσφέρει ευκαιρίες σε περιθωριοποιημένες ομάδες.

Στη συνέχεια, η θεωρία της αλληλεπίδρασης και της επικοινωνίας του Bøtje Holmberg, όπως αναφέρθηκε από τον Μουζάκη (2006), εστιάζει στις συναισθηματικές και σχεσιακές

πτυχές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Ο Holmberg υποστηρίζει ότι η αποτελεσματικότητα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ενισχύεται σημαντικά μέσω των αλληλεπιδράσεων με βάση την ενσυναίσθηση και την αποτελεσματική επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικών και εκπαιδευόμενων. Η προσέγγιση αυτή αναδεικνύει τη σημασία της δημιουργίας ενός υποστηρικτικού μαθησιακού περιβάλλοντος όπου οι μαθητές αισθάνονται συναισθηματικά συνδεδεμένοι και αφοσιωμένοι.

Η θεωρία υποστηρίζει ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν πρέπει να είναι μια απομονωτική εμπειρία. Αντίθετα, θα πρέπει να ενθαρρύνει την αίσθηση του *ανήκειν* και της κοινότητας μεταξύ των μαθητών. Ο Holmberg τονίζει τον ρόλο του υλικού μελέτης, την υποστηρικτική διδασκαλία και τους μηχανισμούς ανατροφοδότησης ως κρίσιμα στοιχεία για τη δημιουργία μιας ελκυστικής και διαδραστικής μαθησιακής εμπειρίας (Anderson & Elloumi, 2004). Αυτή η θεωρία είναι ιδιαίτερα σημαντική στην εποχή της ψηφιακής μάθησης, όπου οι διαδικτυακές πλατφόρμες διευκολύνουν την ανάπτυξη διαφόρων μορφών αλληλεπίδρασης, όπως φόρουμ συζήτησης, ζωντανά διαδικτυακά σεμινάρια και συνεργασία μεταξύ εκπαιδευόμενων, συμβάλλοντας στη γεφύρωση του συναισθηματικού και επικοινωνιακού χάσματος που μπορεί να υπάρχει σε περιβάλλοντα που εφαρμόζεται η μεθοδολογία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Έπειτα, η θεωρία της αυτόνομης μάθησης του Michael G. Moore, που διατυπώθηκε το 1997, τοποθετεί τον εκπαιδευόμενο στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η θεωρία αυτή υπογραμμίζει τη σημασία της αυτοκατευθυνόμενης μάθησης και της προσωπικής ευθύνης στη μαθησιακή διαδικασία (Moore, 1997). Σύμφωνα με τον Moore (1997), η εξ αποστάσεως εκπαίδευση θα πρέπει να οδηγεί σε ένα μαθησιακό περιβάλλον όπου οι μαθητές είναι κυρίως υπεύθυνοι για τη διαχείριση της μάθησής τους, με τον εκπαιδευτικό να αξιοποιείται ως καθοδηγητής.

Η παραπάνω θεωρία τονίζει τη σημασία της ανεξαρτησίας του μαθητή και της ικανότητάς του να αυτορρυθμίζει τη μελέτη του. Υποστηρίζει ότι το περιβάλλον της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης θα πρέπει να παρέχει στους εκπαιδευόμενους την ευκαιρία να μάθουν με τον δικό τους ρυθμό, να επιλέξουν μονοπάτια μάθησης που ταιριάζουν στα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες τους και να προβληματιστούν για τη μαθησιακή τους διαδικασία (Garrison, 2003). Η θεωρία της αυτόνομης μάθησης είναι ιδιαίτερα σημαντική στη σύγχρονη εκπαίδευση εξ αποστάσεως, όπου

οι μαθητές είναι συχνά ενήλικες επαγγελματίες που καλούνται να εξισορροπήσουν την εκπαίδευση με άλλες υποχρεώσεις της καθημερινότητάς τους.

Προάγοντας την ανεξαρτησία των μαθητών και την προσωπική ευθύνη, το μοντέλο αυτό συμβάλλει στην κοινωνική αλλαγή και τη μετασχηματιστική μάθηση. Σε χώρες όπως η Ελλάδα, έχει ανοίξει μονοπάτια για βελτίωση των γνώσεων και της εξειδίκευσης, οδηγώντας σε καλύτερες ευκαιρίες απασχόλησης και κοινωνική κινητικότητα (Garrison, 2003· Παπαδόπουλος, 2020). Ωστόσο, φέρνει επίσης στο φως ζητήματα όπως το ψηφιακό χάσμα και η ανισότητα, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για ισότιμη πρόσβαση στην τεχνολογία και τους πόρους του διαδικτύου για την πλήρη συνειδητοποίηση των πλεονεκτημάτων της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (Selwyn, 2017).

Οι σύγχρονες πρακτικές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης συχνά ενσωματώνουν στοιχεία στις προαναφερθείσες θεωρίες. Η έμφαση της βιομηχανοποιημένης θεωρίας μάθησης στον προγραμματισμό και την τυποποίηση μπορεί εύκολα να γίνει αντιληπτή στον δομημένο σχεδιασμό των διαδικτυακών μαθημάτων και συστημάτων διαχείρισης μάθησης. Εν τω μεταξύ, η εστίαση της θεωρίας της αλληλεπίδρασης και της επικοινωνίας σε συναισθηματικές και σχεσιακές πτυχές έχει επηρεάσει την ανάπτυξη συνεργατικών εργαλείων και στρατηγικών οικοδόμησης κοινότητας σε διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης.

Οι αρχές της αυτόνομης θεωρίας μάθησης αντικατοπτρίζονται στην αυξανόμενη προσαρμογή και εξατομίκευση των μαθησιακών εμπειριών, με προσαρμοστικές τεχνολογίες μάθησης και ευέλικτες δομές μαθημάτων που καλύπτουν μεμονωμένα στυλ και ανάγκες μάθησης.

Κλείνοντας, όπως γίνεται αντιληπτό, τα θεωρητικά μοντέλα βιομηχανοποιημένης μάθησης, αλληλεπίδρασης, επικοινωνίας και αυτόνομης μάθησης προσφέρουν ποικίλες προοπτικές για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Αυτές οι θεωρίες συμβάλλουν συλλογικά στην ολοκληρωμένη κατανόηση των πρακτικών και των αρχών που στηρίζουν την αποτελεσματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Υπογραμμίζουν τη σημασία του προγραμματισμού, της συναισθηματικής και σχεσιακής δέσμευσης και της αυτονομίας των μαθητών στη δημιουργία αποτελεσματικών, ελκυστικών και περιεκτικών περιβαλλόντων μάθησης.

2.3.2. Κοινωνιολογικές επιπτώσεις της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Η έλευση και η ευρεία εξάπλωση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης έχει επηρεάσει σημαντικά διάφορες κοινωνιολογικές πτυχές της μάθησης και της κοινωνίας. Ως μία μέθοδος εκπαίδευσης που υπερβαίνει τα παραδοσιακά φυσικά όρια, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει αναδιαμορφώσει την πρόσβαση στην εκπαίδευση, τους κοινωνικούς κανόνες γύρω από τη μάθηση και τη δυναμική μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών.

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει εκδημοκρατίσει την πρόσβαση στην εκπαίδευση καταρρίπτοντας γεωγραφικούς και κοινωνικούς φραγμούς. Σε χώρες όπως η Ελλάδα, όπου οι γεωγραφικές προκλήσεις θέτουν εμπόδια στην πρόσβαση στην παραδοσιακή εκπαίδευση, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί μια σημαντική λύση. Αυτή η μέθοδος εκπαίδευσης έχει δώσει στα άτομα που βρίσκονται σε απομακρυσμένες περιοχές, τη δυνατότητα να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους χωρίς να μεταγκατασταθούν ή να αντιμετωπίσουν σημαντικές προκλήσεις που έχουν να κάνουν με τη μετακίνηση. Επιπλέον, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει προσφέρει εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε περιθωριοποιημένες ομάδες, συμπεριλαμβανομένων εκείνων με αναπηρίες, εργαζομένων ενηλίκων και ατόμων που ζουν σε αγροτικές περιοχές (Moore & Kearsley, 2012).

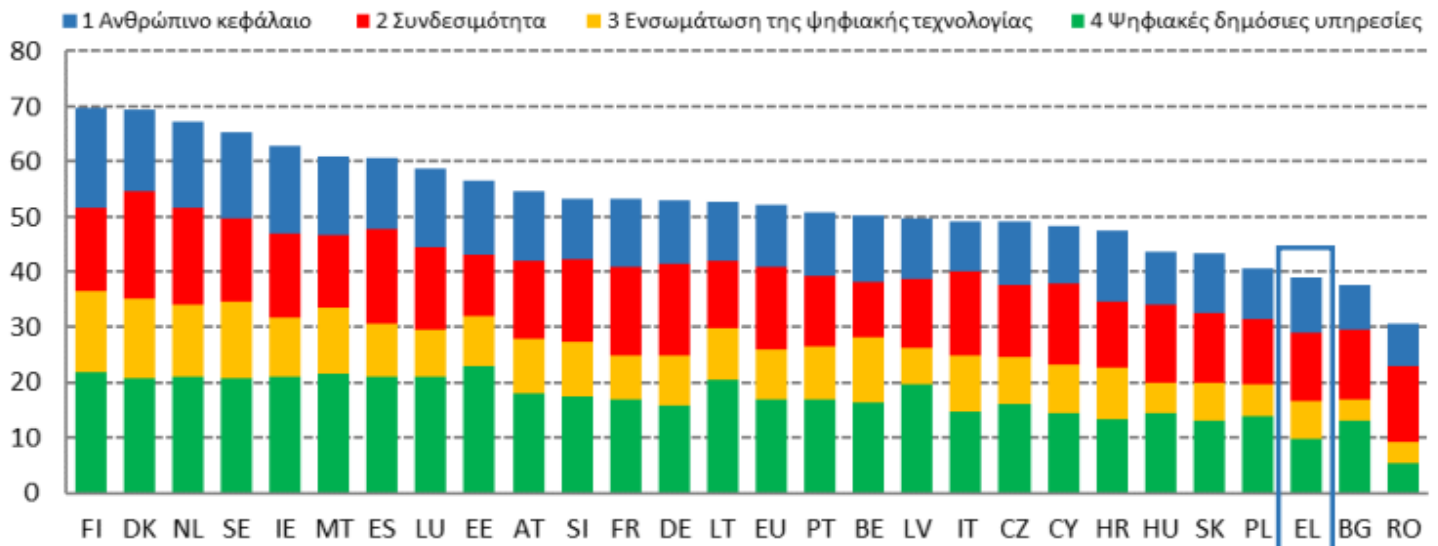
Η ανάπτυξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης οδήγησε σε μια σημαντική αλλαγή κατεύθυνσης του εκπαιδευτικού παραδείγματος. Οι παραδοσιακές απόψεις για την εκπαίδευση, που χαρακτηρίζονται από διδασκαλία βασισμένη στην τάξη στην οποία ο εκπαιδευτικός θεωρείται αυθεντία, εμπλουτίζονται όλο και περισσότερο από μαθητοκεντρικά, ευέλικτα μοντέλα μάθησης που χαρακτηρίζουν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση (Anderson & Elloumi, 2004). Αυτή η αλλαγή έχει, επίσης, επηρεάσει τις κοινωνικές αντιλήψεις για την εκπαίδευση, αμφισβητώντας τη μακροχρόνια αντίληψη ότι η ποιοτική εκπαίδευση μπορεί να επιτευχθεί μόνο σε παραδοσιακά περιβάλλοντα στην τάξη. Η έρευνα δείχνει μια αυξανόμενη αποδοχή και αναγνώριση της αποτελεσματικότητας της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, αντανακλώντας μια σημαντική κοινωνική αλλαγή (Bates, 2019).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί μια συνθέτη μέθοδο διδασκαλίας που απαιτεί προσεκτικό σχεδιασμό και καθορισμό στρατηγικών και πρακτικών που να επιτρέπουν τη δημιουργία μιας αποδοτικής και αποτελεσματικής εκπαιδευτικής διαδικασίας, η οποία θα

προσαρμόζεται στις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των συμμετεχόντων (Ζαϊμάκης, Παπαδάκη 2020). Παρότι η έκτακτη εξ αποστάσεως διδασκαλία επήλθε εξαιτίας της πανδημίας του Covid-19 για να διασφαλιστεί η συνέχιση των μαθημάτων για τους εκπαιδευόμενους, αποτέλεσε μια προσωρινή εκπαιδευτική λύση. Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, καταδεικνύεται ότι ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός των μαθημάτων που έγινε σε σύντομο χρονικό διάστημα εστίασε σε μεγαλύτερο βαθμό στη συνεργασία, την υποστήριξη και την ενθάρρυνση των φοιτητών, παρά σε περιεχομενικά ζητήματα. Η έρευνα εστιάζει στην εμπειρία των φοιτητών και φοιτητριών με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και πραγματοποιήθηκε στη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ένα μικρό ποσοστό των φοιτητών δεν είχε τη δυνατότητα να παρακολουθήσει τα διαδικτυακά μαθήματα και, συνεπώς, αποκλείστηκε από την ψηφιακή διαδικασία μάθησης. Δεδομένου ότι υπάρχει ένα μικρό ποσοστό φοιτητών και φοιτητριών με μηδενική ή περιορισμένη πρόσβαση σε ψηφιακά μέσα και νέες τεχνολογίες, και η έρευνα αποκαλύπτει αυτήν την ανισότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση. Παρόλο που το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών αξιολογεί θετικά την εμπειρία της τηλεεκπαίδευσης, υπάρχει ένα μικρό ποσοστό που αντιμετωπίζει δυσκολίες και αξιολογεί αρνητικά την εν λόγω μέθοδο διδασκαλίας. Σύμφωνα με τα ευρήματα, ένα μεγάλο ποσοστό των φοιτητών αναγνωρίζει τα οφέλη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και θεωρεί ότι θα έπρεπε να είχε εφαρμοστεί ευρύτερα και νωρίτερα. Επιπλέον, θεωρούν ότι η χρήση της εξ αποστάσεως μεθόδου διδασκαλίας συμβάλλει στον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης και διευκολύνει στη διαχείριση του χρόνου τους. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τις απαντήσεις, παρατηρείται μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού. Ωστόσο, ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι φοιτητές είναι η έλλειψη εξοικείωσης του εκπαιδευτικού προσωπικού με τη μέθοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και τη χρήση νέων τεχνολογιών. Ως αρνητικά σχόλια αναφέρονται η απουσία κοινωνικών σχέσεων και η άποψη ότι η διδασκαλία των μαθημάτων δεν είναι τόσο αποδοτική. Σύμφωνα με το πόρισμα της έρευνας η ψηφιακή εκπαίδευση δεν αποκλείει την επικοινωνία μεταξύ των συμμετεχόντων, αλλά την τροποποιεί και την μετασχηματίζει. Αν και η ψηφιακή σύνδεση προάγει την κοινωνική διάδραση, δεν παρέχει την ολοκληρωμένη εμπειρία της κοινής συνύπαρξης στο φυσικό περιβάλλον της αίθουσας διδασκαλίας. Σε αυτόν τον χώρο, οι συμμετέχοντες μοιράζονται μια μοναδική συλλογική εμπειρία, η οποία συμβάλλει στο δέσιμο και τη συναισθηματική επαφή στην ακαδημαϊκή κοινότητα (Ζαϊμάκης & Παπαδάκη, 2020).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει ορισμένες βαθιές κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις. Το βασικό της χαρακτηριστικό είναι ότι δίνει τη δυνατότητα στα άτομα να βελτιώσουν τα προσόντα και τις δεξιότητές τους, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε βελτίωση των ευκαιριών απασχόλησης και κοινωνική κινητικότητα. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, η ίδρυση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου έχει συνδεθεί με ενίσχυση της πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση για εργαζόμενους ενήλικες, συμβάλλοντας έτσι στην ανάπτυξη του εργατικού δυναμικού και την οικονομική ανάπτυξη (Παπαδόπουλος, 2020).

Ενώ η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει πιθανά οφέλη, έχει αναδείξει επίσης τα ζητήματα του ψηφιακού χάσματος και της ανισότητας. Η πρόσβαση στην τεχνολογία και το διαδίκτυο είναι άνισα κατανομημένη, τόσο παγκοσμίως όσο και εντός χωρών όπως η Ελλάδα όπως φαίνεται από το δείκτη DESI (Διάγραμμα 1). Αυτό το ψηφιακό χάσμα μπορεί να διαιωνίσει ή ακόμα και να επιδεινώσει τις υπάρχουσες εκπαιδευτικές ανισότητες, καθώς όσοι δεν έχουν πρόσβαση σε ψηφιακά εργαλεία αποκλείονται από ευκαιρίες εξ αποστάσεως μάθησης (Selwyn, 2017).

Διάγραμμα 1: Κατάταξη του δείκτη DESI για το 2022 (Dianeosis, 2023)

Τέλος, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης για τη μετασχηματιστική μάθηση και την κοινωνική αλλαγή. Καθώς οι εκπαιδευόμενοι αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους αλλά και με το περιεχόμενο στο διαδίκτυο, εκτίθενται σε νέες προοπτικές και ιδέες, ενισχύοντας την καλύτερη κατανόηση των παγκόσμιων ζητημάτων. Αυτή η πτυχή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ευθυγραμμίζεται με την έννοια της θεωρίας της μετασχηματιστικής μάθησης, η οποία υποστηρίζει ότι η μάθηση είναι μια διαδικασία δημιουργίας νοήματος από τις εμπειρίες κάποιου, οδηγώντας σε μια αλλαγή προοπτικής (Mezirow, 1997).

Κεφάλαιο 3. Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες

3.1 Ανασκόπηση ερευνών για τις κοινωνικές ανισότητες στην εκπαίδευση

Η βιβλιογραφία για την Ανοικτή και Εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι ευρεία και ποικίλη, και εξετάζει πολλαπλές πτυχές της εκπαιδευτικής αυτής προσέγγισης, ιδιαίτερα τη διασταύρωσή της με τις κοινωνικές ανισότητες. Η ανασκόπηση που ακολουθεί συνθέτει βασικά ευρήματα από διάφορες μελέτες, τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο, για να γίνει καλύτερα κατανοητός ο ρόλος που παίζει η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην αντιμετώπιση ή τη διαίωνιση των κοινωνικών ανισοτήτων.

3.1.1. Επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας

Σε διεθνές επίπεδο, οι έρευνες που έχουν διεξαχθεί έχουν εμβαθύνει στις δυνατότητες που έχει η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση να μειώνει τις ανισότητες. Σχετικά, οι Bozkurt et al., (2023) έχουν τονίσει την ικανότητα αυτής της μορφής εκπαίδευσης να γεφυρώνει τα εκπαιδευτικά κενά, καθιστώντας τη μάθηση προσβάσιμη σε όσους βρίσκονται σε απομακρυσμένες ή υποεξυπηρετούμενες περιοχές. Συμπληρώνοντας το εύρημα αυτό, ο Shea, (2019) ανέφερε ότι η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση καλλιεργεί μια αίσθηση κοινότητας και σύνδεσης μεταξύ των εκπαιδευόμενων, αγνοώντας τις φυσικές αποστάσεις.

Όσον αφορά στην Ελλάδα, ο Λιοναράκης (2001) τονίζει τη σημασία της μορφής αυτής εκπαίδευσης στην προσέγγιση περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που βρίσκονται σε απομακρυσμένα νησιά ή σε αγροτικές περιοχές. Αυτή η προσπάθεια για τη συμπερίληψη στην εκπαίδευση υποστηρίζεται περαιτέρω από μελέτη του Κουστουράκη (2006), ο οποίος εξετάζει τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις της ανοικτής και εξ αποστάσεως

εκπαίδευσης στην Ελλάδα, αναδεικνύοντας τον ρόλο της στην συμπερίληψη των μειονεκτούντων ομάδων.

Στη συνέχεια, η πρόκληση του «ψηφιακού χάσματος», όπως συζητήθηκε από τους Selwyn (2017) και Bozkurt & Sharma (2020), αποτελεί ένα σημαντικό εμπόδιο για την υλοποίηση του πλήρους δυναμικού της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Αυτό το χάσμα δεν αφορά μόνο την πρόσβαση στην τεχνολογία, αλλά περιλαμβάνει τον ψηφιακό γραμματισμό και την ικανότητα αποτελεσματικής χρήσης διαδικτυακών πόρων. Στην Ελλάδα, οι μελέτες των Τζότζου (2014) και Σιάνου-Κύργιου (2010) αντικατοπτρίζουν την ανάγκη για στρατηγικές για την υπέρβαση αυτών των φραγμών, διασφαλίζοντας ισότιμη πρόσβαση στην ψηφιακή εκπαίδευση.

Ο Bates (2019) με τη σειρά του εστίασε στην ανάγκη για προσαρμοστικό και χωρίς αποκλεισμούς εκπαιδευτικό σχεδιασμό στα πλαίσια της εφαρμογής της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, αναγνωρίζοντας το διαφορετικό υπόβαθρο και τις μαθησιακές ανάγκες των μαθητών. Τα ευρήματά του συμπληρώθηκαν από την έρευνα των παιδαγωγικών στρατηγικών των Anderson & Elloumi (2004) που κάλυψαν ένα ευρύ φάσμα μαθησιακών αναγκών και προτιμήσεων, και υποστήριξαν ότι η Ανοικτή και Εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι μια πιο προσιτή και αποτελεσματική μορφή εκπαίδευσης.

Συμπληρώνοντας τα προηγούμενα ευρήματα, ο Downes (2012) συζήτησε τον ρόλο του κονεκτιβισμού και της δικτυωμένης μάθησης στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι η μάθηση στην ψηφιακή εποχή είναι ολοένα και πιο συνεργατική και κατανέμεται σε δίκτυα, τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση για τη δημιουργία πιο ελκυστικών και περιεκτικών εμπειριών μάθησης. Η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση εξελίχθηκε μέσα στα χρόνια και χωρίστηκε σε τρεις γενιές. Η πρώτη γενιά της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ήταν με τη μέθοδο της ταχυδρομικής αλληλογραφίας. Ακολούθησε η δεύτερη γενιά που ορίζεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης της τηλεόρασης, του ραδιοφώνου και της παραγωγής ταινιών. Αυτή τη στιγμή εφαρμόζεται η τρίτη γενιά της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που εισήγαγε τις διαδραστικές τεχνολογίες: αρχικά ήχο, στη συνέχεια κείμενο, βίντεο και έπειτα ιστοσελίδες και διαδικτυακά μαθήματα (Anderson & Dron, 2011). Ο διαχωρισμός αυτών των τριών γενεών εξ αποστάσεως εκπαίδευσης δεν σημαίνει ότι οι δύο πρώτες γενιές εξαφανίστηκαν, αφού πλέον βρισκόμαστε στην τρίτη γενιά.

Αυτό έγινε προκειμένου να διευκολυνθεί η μελέτη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Η τρίτη γενιά εξ αποστάσεως εκπαίδευσης συνδέεται άμεσα με τον κονεκτιβισμό. Σύμφωνα με τον κονεκτιβισμό, η μάθηση επικεντρώνεται στο χτίσιμο και τη διατήρηση δικτυακών συνδέσεων που είναι επίκαιρες και ευέλικτες, ώστε να εφαρμόζονται σε υφιστάμενα και αυξανόμενα προβλήματα. Επιπλέον, ο κονεκτιβισμός υποθέτει ότι οι πληροφορίες είναι άφθονες και ότι ο ρόλος του μαθητή δεν είναι να απομνημονεύει ή ακόμη και να κατανοεί τα πάντα, αλλά να έχει τη δυνατότητα να βρίσκει και να εφαρμόζει τη γνώση όταν και όπου χρειάζεται (Anderson & Dron, 2011). Η πρώτη εργασία της κονεκτιβιστικής εκπαίδευσης περιλαμβάνει την έκθεση των μαθητών σε δίκτυα και παρέχει ευκαιρίες για αυτούς ώστε να αποκτήσουν την αίσθηση της αυτο-αποτελεσματικότητας σε συμπεριφορικές δεξιότητες βασισμένες στα δίκτυα και τη διαδικασία να δημιουργήσουν το δικό τους δίκτυο. Με άλλα λόγια, ο κονεκτιβισμός προωθεί τη συνεργατική μάθηση και επιπλέον, διδάσκει στους μαθητές πώς να δημιουργούν τα δικά τους δίκτυα προκειμένου να επιτύχουν μια ομαλή συνεργασία. Μέσω της συνεργατικής μάθησης, ενθαρρύνεται η συνεργασία μεταξύ των μαθητών, καθώς και η αλληλεπίδραση με σκοπό να λύσουν προβλήματα, αλλά και να επιτύχουν συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους. Η δραστηριότητα και η αλληλεπίδραση των εκπαιδευομένων πραγματοποιείται μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα, με αυτό τον τρόπο μπορούν να συνεργαστούν ακόμη και αν δεν βρίσκονται στον ίδιο χώρο ή στην ίδια χρονική στιγμή. Αν και ο κονεκτιβισμός προωθεί τη συνεργασία, χάνεται η χαρά της άμεσης επαφής και του διαλόγου, διότι η συνεργασία επιτυγχάνεται κυρίως μέσα από ασύγχρονες μορφές επικοινωνίας.

Για τον εμπλουτισμό της συζήτησης για τον ρόλο της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο ελληνικό εκπαιδευτικό τοπίο, οι Papadogiannis et al., (2021) διεξήγαγαν μια λεπτομερή ανάλυση του δημογραφικού προφίλ των μαθητών που συμμετέχουν στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην Ελλάδα, τονίζοντας την ποικιλομορφία που υπάρχει στην ηλικία, το επάγγελμα και τη γεωγραφική τοποθεσία. Η έρευνα αυτή ανέδειξε την ευρεία απήχηση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε διάφορα τμήματα του ελληνικού πληθυσμού.

Επιπλέον, η μελέτη του Θέμελη, (2013) εμβάθυνε στις κοινωνικές επιπτώσεις της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην Ελλάδα, εστιάζοντας ιδιαίτερα στο πώς μπορεί ο θεσμός αυτός να μετριάσει τις κοινωνικές ανισότητες. Η μελέτη επικεντρώθηκε στον τρόπο που η

ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να χρησιμεύσει ως εργαλείο για την κοινωνική κινητικότητα και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι μπορεί να παρέχει πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σε άτομα με χαμηλότερο κοινωνικό-οικονομικό υπόβαθρο.

Όσον αφορά τις αναδυόμενες τάσεις στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, η θεωρία του Garrison (2003) έχει υποστηρίξει τη σημαντικότητα της οικοδόμησης κοινότητας σε διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης. Αυτή η πτυχή είναι ιδιαίτερα σημαντική στο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων, όπου οι εκπαιδευόμενοι συζητούν διάφορες εμπειρίες και γνώσεις.

Επιπλέον, η εργασία του Anderson (2008) σχετικά με τη σημασία της αλληλεπίδρασης και της δέσμευσης κατά την Εξ αποστάσεως εκπαίδευση παρέχει πληροφορίες για το πως οι ψηφιακές πλατφόρμες μπορούν να βελτιωθούν για να μπορούν να προωθήσουν μια πιο συνεργατική και διαδραστική εμπειρία μάθησης. Η πρακτική αυτή, όπως αναφέρθηκε από τον ερευνητή είναι ζωτικής σημασίας για να διασφαλιστεί ότι η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν είναι απλώς μια διαδικασία μεταφοράς πληροφοριών αλλά μια δυναμική και συναρπαστική διαδικασία μάθησης.

Ένα σημαντικό εύρημα της έρευνας των Moore και Kearsley (2012) είναι ότι η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει την ικανότητα να υπερβαίνει γεωγραφικά και χρονικά εμπόδια, προσφέροντας ευκαιρίες μάθησης σε διαφορετικούς πληθυσμούς. Η συμπερίληψη αυτή είναι ιδιαίτερα επωφελής για τις περιθωριοποιημένες ομάδες που αντιμετωπίζουν εμπόδια πρόσβασης στη συμβατική εκπαίδευση λόγω κοινωνικοοικονομικών, γεωγραφικών ή φυσικών περιορισμών. Στο πλαίσιο αυτό, η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να μειώσει τις κοινωνικές ανισότητες.

Επίσης, Έλληνες ερευνητές, όπως οι Ανδρεδάκης & Καλογιαννάκης, (2022), ενισχύουν αυτή την άποψη, δείχνοντας πως η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην Ελλάδα έχει παράσχει εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε απομακρυσμένα νησιά και αγροτικές περιοχές, ενσωματώνοντας προηγουμένως απομονωμένες κοινότητες στην ευρύτερη εκπαιδευτική διαδικασία.

Η βιβλιογραφία ρίχνει επίσης, φως στην πιο σκοτεινή πλευρά της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, τη διαιώνιση των υπαρχουσών ανισοτήτων. Ο Selwyn (2017) έχει

υποστηρίζει σχετικά ότι ενώ η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση προσφέρει πρόσβαση, η πρόσβαση αυτή δεν είναι εφικτή για όλους. Οι μαθητές που προέρχονται από μειονοτικές περιοχές συχνά αντιμετωπίζουν το ψηφιακό χάσμα δηλαδή την έλλειψη πρόσβασης στην απαραίτητη τεχνολογία και συνδεσιμότητα στο διαδίκτυο. Αυτό το ψηφιακό χάσμα δεν είναι απλώς ένα τεχνολογικό ζήτημα, αλλά είναι βαθιά ενσωματωμένο στις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες (Van Dijk, 2020).

Στην Ελλάδα, η έρευνα των Κελεσίδη & Μανάφη, (2021) μελετά τις ανησυχίες αυτές. Συγκεκριμένα, οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι ενώ η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση διεύρυνε την εκπαιδευτική εμβέλεια, ανέδειξε επίσης το ψηφιακό χάσμα στην ελληνική κοινωνία, επηρεάζοντας ιδιαίτερα τους μαθητές που προερχόταν από χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο. Αυτοί οι μαθητές αντιμετώπιζαν συχνά προκλήσεις όπως ανεπαρκείς ψηφιακές δεξιότητες και περιορισμένη πρόσβαση σε ψηφιακούς πόρους, στοιχεία που εμποδίζουν την εκπαιδευτική τους πρόοδο.

Ακόμη, η βιβλιογραφία έχει τονίσει τη σημασία των παιδαγωγικών προσεγγίσεων στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Μελετητές όπως οι Garrison, Anderson και Archer (2000) έχουν υποστηρίξει σχετικά ότι η αποτελεσματική διαδικτυακή εκπαίδευση απαιτεί γνωστική, κοινωνική και διδακτική παρουσία. Ωστόσο, δεν είναι όλα τα συστήματα ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης εξοπλισμένα για να παρέχουν αυτήν την ολιστική προσέγγιση, με αποτέλεσμα συχνά την υποβάθμιση των εκπαιδευτικών εμπειριών που επηρεάζουν δυσανάλογα τους μαθητές που δεν διαθέτουν εναλλακτικά συστήματα υποστήριξης της διαδικασίας μάθησης.

Τέλος, ο Παπανδρέου (2017) επεσήμανε παρόμοια ζητήματα. Σημειώνει ότι ενώ οι ελληνικές πρωτοβουλίες στο πεδίο της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι καλοπροαίρετες, συχνά υστερούν στην αντιμετώπιση διαφορετικών αναγκών και προτιμήσεων μάθησης, γεγονός που μπορεί να περιθωριοποιήσει περαιτέρω τους εκπαιδευόμενους που δεν ταιριάζουν στο «παραδοσιακό» προφίλ εκπαιδευόμενου.

3.2. Προκλήσεις και εμπόδια στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση λόγω κοινωνικών ανισοτήτων

Οι προκλήσεις και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευόμενοι στα πλαίσια της συμμετοχής τους στην Ανοικτή και Εξ αποστάσεως εκπαίδευση συνδέονται με τις ευρύτερες κοινωνικές ανισότητες. Τα εμπόδια αυτά κυμαίνονται από τεχνολογικούς και οικονομικούς περιορισμούς έως εκπαιδευτικά και συστημικά εμπόδια.

Ξεκινώντας με την περίπτωση της Ελλάδας, η έκτακτη εξ αποστάσεως διδασκαλία λόγω της πανδημίας του COVID-19 αποτέλεσε μεγάλη πρόκληση για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Παρά τις αντιδράσεις από τους εκπαιδευτικούς και τους εκπαιδευόμενους, οι οποίοι δεν ήταν κατάλληλα προετοιμασμένοι για αυτήν την κατάσταση, που εντέλει ευνόησε και έδωσε την ευκαιρία στα εκπαιδευτικά ιδρύματα αλλά και στους εκπαιδευτικούς να αναζητήσουν νέες μεθόδους διδασκαλίας. Στην πραγματικότητα, ορισμένοι μαθητές δεν είχαν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε αυτήν την έκτακτη εξ αποστάσεως εκπαίδευση λόγω έλλειψης κατάλληλου εξοπλισμού και σύνδεσης στο διαδίκτυο. Επιπλέον, κάποιοι δεν ήταν εξοικειωμένοι με τις νέες τεχνολογίες. Αυτή η κατάσταση συνεπώς δημιούργησε εκπαιδευτική ανισότητα (Bessios, 2021). Επομένως, η πανδημία του covid -19 ανέδειξε την ανάγκη για ενίσχυση της ψηφιακής επάρκειας όλων των εκπαιδευόμενων αλλά και των εκπαιδευτικών. Τα εργαλεία εξ αποστάσεως μάθησης που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας, πλέον έχουν ενσωματωθεί στο εκπαιδευτικό σύστημα και βελτιώνονται συνεχώς, ομοίως και οι ψηφιακές δεξιότητες των εκπαιδευομένων.

Η τεχνολογική πρόσβαση, όπως διαπιστώνεται, εξακολουθεί να συνιστά ένα πρωταρχικό εμπόδιο, σε πολλές χώρες της Ευρώπης, όπως στη Γερμανία. Η έλλειψη αξιόπιστης σύνδεσης στο Διαδίκτυο και επαρκών ψηφιακών πόρων επηρεάζει δυσανάλογα τους εκπαιδευόμενους που προέρχονται από χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο. Μια μελέτη από τους Greenhow και Lewin (2016) υπογραμμίζει ότι οι μαθητές που δεν έχουν άμεση και σταθερή πρόσβαση στο διαδίκτυο ή σε προσωπικούς υπολογιστές βρίσκονται σε σημαντικά μειονεκτική θέση. Όπως και στην Ελλάδα υπάρχουν ανισότητες στην πρόσβαση στο Διαδίκτυο σε διάφορες περιοχές, με τις αγροτικές περιοχές να επηρεάζονται ιδιαίτερα, εμποδίζοντας έτσι την εμβέλεια της εφαρμογής της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (European Commision, 2023; Europa.eu, 2022).

Η οικονομική πτυχή της πρόσβασης στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να αποτελέσει σημαντικό εμπόδιο. Το κόστος των ψηφιακών συσκευών, των συνδρομών σε λογισμικό και των υπηρεσιών διαδικτύου υψηλής ταχύτητας μπορεί να είναι απαγορευτικό για οικογένειες με χαμηλό εισόδημα. Μία σχετική μελέτη των Șerban et al., (2021) τονίζει τους οικονομικούς φραγμούς που επηρεάζουν την πρόσβαση στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, σημειώνοντας ότι το κόστος που σχετίζεται με τη διαδικτυακή μάθηση συχνά παραβλέπεται στις συζητήσεις για την προσβασιμότητα. Οι Έλληνες φοιτητές, ιδιαίτερα όσοι προέρχονται από οικονομικά ασθενέστερες περιοχές όπως νησιά ή αγροτικές περιοχές, αντιμετωπίζουν παρόμοιες οικονομικές προκλήσεις.

Μια ακόμα κρίσιμη πρόκληση είναι το επίπεδο της εκπαιδευτικής ετοιμότητας και υποστήριξης που διατίθεται. Οι εκπαιδευόμενοι που προέρχονται από μειονεκτικά εκπαιδευτικά υπόβαθρα μπορεί να δυσκολεύονται με τις αυτόνομες πτυχές της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης λόγω έλλειψης θεμελιωδών δεξιοτήτων. Έρευνα των Jaggars & Xu, (2016) επισημαίνει ότι οι μαθητές που είναι λιγότερο προετοιμασμένοι συχνά αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες προκλήσεις στα διαδικτυακά μαθήματα. Στο ελληνικό πλαίσιο, οι φοιτητές πρώτης γενιάς και όσοι προέρχονται από μη ακαδημαϊκό οικογενειακό υπόβαθρο καταβάλουν μεγαλύτερη προσπάθεια να προσαρμοστούν στις ανάγκες της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (Καραμπατζάκη, 2023).

Η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί μερικές φορές να αποτύχει να καλύψει διαφορετικούς τρόπους και ανάγκες μάθησης. Ο παιδαγωγικός σχεδιασμός πολλών διαδικτυακών μαθημάτων δεν ανταποκρίνεται πάντα στις ποικίλες μαθησιακές ανάγκες των εκπαιδευόμενων. Οι Martin et al., (2020) σχετικά υποστηρίζουν ότι η προσέγγιση που ταιριάζει σε όλους, σε πολλά μαθήματα ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μπορεί να αποξενώσει τους μαθητές που απαιτούν περισσότερες διαδραστικές ή πρακτικές μαθησιακές εμπειρίες.

Έπειτα, οι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες, όπως η απομόνωση και η έλλειψη κινήτρων, αποτελούν επίσης σημαντικές προκλήσεις στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Μια μελέτη από τους Zhang et al., (2023) διαπίστωσε ότι οι εκπαιδευόμενοι συχνά βιώνουν συναισθήματα απομόνωσης, τα οποία μπορεί να επηρεάσουν τα κίνητρα και τη δέσμευσή τους.

Τέλος, το επίπεδο πολιτικής και θεσμικής υποστήριξης διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην αποτελεσματικότητα της μορφής αυτής εκπαίδευσης. Η Αμοργιανιώτη, (2022) τονίζει τη σημασία των πλαισίων πολιτικής που υποστηρίζουν τη δίκαιη πρόσβαση στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Στην Ελλάδα, οι πρωτοβουλίες του Υπουργείου Παιδείας, όπως η παροχή δωρεάν ψηφιακών πόρων και εκπαίδευσης, αποτελούν ένα βήμα προς τον μετριασμό αυτών των προκλήσεων.

Συνοψίζοντας, ενώ η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση συνιστά ένα μέσο για τον εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης, θέτει επίσης αρκετές προκλήσεις που επιδεινώνονται από τις υπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες. Η αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων απαιτεί μια πολύπλευρη προσέγγιση που περιλαμβάνει τεχνολογικές βελτιώσεις, οικονομική υποστήριξη, παιδαγωγικές μεταρρυθμίσεις, ψυχοκοινωνικές παρεμβάσεις και ισχυρά πλαίσια πολιτικής. Μόνο μέσω τέτοιων ολοκληρωμένων μέτρων μπορεί η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση να εκπληρώσει πραγματικά τις δυνατότητές της.

3.3. Μετριασμός των εκπαιδευτικών ανισοτήτων μέσω της Ανοικτής και Εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

3.3.1. Στρατηγικές και προσεγγίσεις στη βιβλιογραφία

Οι έρευνες για την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση επικεντρώνονται ολοένα και περισσότερο στην ανάλυση των δυνατοτήτων αυτής της μορφής μάθησης να μετριάσει τις εκπαιδευτικές ανισότητες. Η παρούσα ενότητα εξετάζει κριτικά τόσο τη διεθνή όσο και την ελληνική βιβλιογραφία, διερευνώντας διάφορες στρατηγικές και προσεγγίσεις που έχουν εντοπιστεί για την αντιμετώπιση των ανισοτήτων μέσω της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, η βιβλιογραφία παρουσιάζει διάφορες στρατηγικές για την αξιοποίηση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης για την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Ένα κυρίαρχο θέμα είναι η χρήση της τεχνολογίας για τη γεφύρωση του χάσματος. Οι Haleem et al., (2022), υποστηρίζουν σχετικά ότι η αποτελεσματική χρήση των ψηφιακών εργαλείων στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να δημιουργήσει πιο συμπεριληπτικά μαθησιακά περιβάλλοντα. Αυτή η άποψη ενισχύεται από τον Battalio, (2009) ο

ο οποίος έχει υποστηρίξει ότι τα καλά σχεδιασμένα διαδικτυακά μαθήματα μπορούν να καλύψουν διαφορετικές προσεγγίσεις της μάθησης, προάγοντας έτσι την ισότητα. Η ανάπτυξη συμπεριληπτικών μαθησιακών περιβαλλόντων υποστηρίζεται και θεσμικά, εφόσον περιλαμβάνεται στους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Agenda 2030). Στους στόχους αειφόρου ανάπτυξης υποστηρίζεται ότι η ευημερία και ο εκσυγχρονισμός προέρχονται μέσα από την εκπαίδευση. Τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν σημαντικό και ευρέως διαδεδομένο μέσο στη σύγχρονη κοινωνία. Με τη σωστή χρήση, μπορούν να ενσωματωθούν αποτελεσματικά στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, αναδεικνύοντας τον ρόλο τους ως σημαντικό μέσο για την ανταλλαγή πληροφοριών σε θέματα που αφορούν την εκπαίδευση. Επιπλέον, παρέχουν τη δυνατότητα επικοινωνίας και πρόσβασης σε πληροφορίες οπουδήποτε και οποτεδήποτε, καθώς οι νέοι της εποχής μας είναι εξοικειωμένοι με τη χρήση των κοινωνικών μέσων. Η ευελιξία της τεχνολογίας καθιστά τη μάθηση πιο ελκυστική για τη νέα γενιά. Ωστόσο, δεν είναι όλοι οι εκπαιδευτικοί έτοιμοι να ενσωματώσουν τις νέες τεχνολογίες στο μάθημά τους. Η συμπεριληπτική μάθηση, σύμφωνα με τους Haleem et al., (2022), ουσιαστικά εκφράζει την ανάγκη χρήσης νέων τεχνολογιών. Για την εκμάθηση των νέων τεχνολογιών, πρέπει να υπάρχει μέριμνα ώστε να διδαχθούν μέσα στην τάξη. Είναι πολύ σημαντικό να διδάσκονται οι νέες τεχνολογίες μέσα στην τάξη, αλλά και να παρέχονται τα ψηφιακά μέσα που είναι απαραίτητα για τη διδασκαλία του μαθήματος. Διότι, δεν έχουν όλοι οι μαθητές τη δυνατότητα να μάθουν να χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Αυτό θα βοηθήσει τους εκπαιδευόμενους και στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία. Επομένως, τα συμπεριληπτικά μαθησιακά περιβάλλοντα στοχεύουν στην ενσωμάτωση και υποστήριξη όλων των εκπαιδευομένων, ανεξάρτητα από το μορφωτικό, κοινωνικό και οικονομικό τους υπόβαθρο. Η χρήση νέων τεχνολογιών μπορεί να είναι κρίσιμη για την επίτευξη αυτού του στόχου, αφού παρέχει εργαλεία και πόρους που επιτρέπουν την πιο αποτελεσματική εκπαίδευση για όλους. Η ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών στα πρόγραμμα σπουδών αποτελεί σημαντικό βήμα προς τη δημιουργία ενός πιο ανοικτού, προσβάσιμου και συμπεριληπτικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος.

Μια σπουδαία οπτική είναι αυτή της Λιναρδάτου και της Μανούσου (2014) σχετικά με τη βοήθεια της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης των κρατουμένων στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο της Μ. Βρετανίας. Η έρευνα ξεκινά με την κατανόηση της ζωής των κοινωνικά

αποκλεισμένων, ειδικότερα των κρατούμενων. Οι άνθρωποι που βρίσκονται υπό κράτηση θεωρούνται κοινωνικά αποκλεισμένοι, καθώς η σύλληψή τους συνδέεται με την απώλεια του δικαιώματός τους στην προσωπική ελευθερία σύμφωνα με το νόμο. Το νομοθετικό πλαίσιο της Γαλλίας δίνει το δικαίωμα στους κρατούμενους να έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση. Ωστόσο, το περιβάλλον μέσα στη φυλακή δεν θεωρείται ιδανικό, και υπάρχουν εμπόδια στην επικοινωνία με τους καθηγητές συμβούλους. Συχνά, οι κρατούμενοι δεν έχουν προτεραιότητα στη λήψη υποτροφιών για να συμμετάσχουν στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η χρηματοδότηση δεν είναι πάντα επαρκής, σε χώρες όπως η Γαλλία, η Αγγλία και η Σκανδιναβία, οι οποίες εξετάζονται σε αυτήν την έρευνα. Οι κρατούμενοι της Γαλλίας έχουν τη δυνατότητα να επικοινωνούν με τους καθηγητές συμβούλους μόνο μέσω αλληλογραφίας, καθώς οι τεχνολογίες της πληροφορίας και επικοινωνίας απαγορεύονται. Αντίθετα, στη Σκανδιναβία και στην Αγγλία έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο ελεγχόμενα μόνο για εκπαιδευτικούς σκοπούς, αλλά όχι για να επικοινωνούν με άλλους ανθρώπους. Είναι σύνηθες οι κρατούμενοι να αντιμετωπίζουν δυσκολίες όχι μόνο στη λήψη κατάλληλης ανατροφοδότησης, αλλά και στην επίτευξη ικανοποιητικής επικοινωνίας με τους καθηγητές τους. Η διάθεση για μάθηση παίζει έναν καθοριστικό ρόλο στην επιτυχημένη ή αποτυχημένη έκβαση των σπουδών των κρατούμενων, διότι επηρεάζει την προσήλωσή τους στην εκπαίδευση και την πρόθεσή τους για προσωπική ανάπτυξη. Η Purcell (1987) (όπως αναφ. στο Λιναρδάτου & Μανούσου, 2014) υποστηρίζει ότι η μελέτη στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο της Αγγλίας δίνει στους κρατούμενους μια νέα ταυτότητα καθώς μπορούν και ξεφεύγουν από το status του φυλακισμένου και αισθάνονται ότι είναι μέρος της μεγαλύτερης ομάδας των φοιτητών που είναι έξω από τη φυλακή.

Μια άλλη σημαντική προσέγγιση είναι η ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού. Ο Selwyn (2017) τονίζει τη σημασία του εξοπλισμού των εκπαιδευομένων με ψηφιακές δεξιότητες ως μέσο διασφάλισης της ίσης συμμετοχής στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Ειδικά, δημιουργείτε το ψηφιακό χάσμα, το οποίο περιγράφει την ανισότητα πρόσβασης στις νέες τεχνολογίες, όπως είναι οι τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας (ΤΠΕ). Είναι σημαντικό να αναλυθεί το ψηφιακό χάσμα αφού η πρόσβαση στην τεχνολογία έχει τεράστια επιρροή στην ικανότητά των εκπαιδευομένων για πρόσβαση στην γνώση. Αφενός, το διαδίκτυο έχει πολλές εφαρμογές και χρήσεις, ένα παράδειγμα είναι η νέα μορφή κοινωνικής αλληλεπίδρασης και συμμετοχής. Αφετέρου, δημιουργεί νέους τύπους ανισότητας ή ενισχύει τις

υπάρχουσες κοινωνικές και εκπαιδευτικές ανισότητες (Domínguez et al., 2023). Είναι γνωστό πως δεν έχουν όλοι οι πολίτες ίση πρόσβαση σε ψηφιακά μέσα και στο διαδίκτυο. Ο ρυθμός με τον οποίο εμφανίζονται οι νέες τεχνολογίες είναι ταχύτατος και δεν έχουν όλοι οι εκπαιδευόμενοι τη δυνατότητα να τον ακολουθήσουν. Πολλοί από τους πολίτες μένουν πίσω, ιδιαίτερα αυτοί που ήδη δεν είχαν εξοικειωθεί με τις νέες τεχνολογίες. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται το ψηφιακό χάσμα, το οποίο, με τη σειρά του, παράγει εκπαιδευτικές ανισότητες. (Fallis, 2003). Το ψηφιακό χάσμα μπορεί να γεφυρωθεί με την ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού. Όπως επισημαίνουν οι Domínguez et al., (2023) τα προγράμματα ψηφιακού γραμματισμού μπορούν να βοηθήσουν στην ισότητα των όρων ανταγωνισμού για μαθητές από διάφορα κοινωνικό-οικονομικά υπόβαθρα. Η UNESCO (2018) δημιούργησε έναν ορισμό για τον ψηφιακό γραμματισμό : *« Ο ψηφιακός γραμματισμός είναι η ικανότητα του ατόμου να έχει πρόσβαση , να διαχειρίζεται , να επικοινωνεί , να αξιολογεί και να δημιουργεί πληροφορίες με ασφάλεια και καταλληλά μέσω των ψηφιακών τεχνολογιών με σκοπό να έχει δυνατότητα για επαγγελματική απασχόληση. Ο ψηφιακός γραμματισμός περιλαμβάνει πτυχές που αναφέρονται ως πληροφοριακός γραμματισμός, υπολογιστικός γραμματισμός και γραμματισμός των μέσων »*. Η έννοια του ψηφιακού γραμματισμού, σύμφωνα με τις Hague & Payton (2010), συγκροτείται μεταξύ άλλων από τη δημιουργικότητα, τη συνεργασία, την κριτική σκέψη και αξιολόγηση, καθώς και την ηλεκτρονική ασφάλεια. Μεγάλο μέρος ευθύνης για την ενσωμάτωση του ψηφιακού γραμματισμού και των ΤΠΕ στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχουν οι εκπαιδευτικοί με αποτέλεσμα ο ρόλος τους να γίνεται πιο περίπλοκος. Ουσιαστικά, οι εκπαιδευτικοί καθοδηγούν την πορεία των εκπαιδευομένων στη γνώση και τους μαθαίνουν τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να μαθαίνουν, καθώς δημιουργούνται συνεχώς ανάγκες για νέες γνώσεις και δεξιότητες (Τζιμογιάννης, 2007). Όπως αναφέρει ο Λιοναράκης (2019) τα ανοικτά πανεπιστήμια προωθούν την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών με διάφορους τρόπους, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης συμβούλων, εργαστηρίων και δυνατότητας κινητικότητας εκπαιδευτικών στο εξωτερικό. Η υψηλή ζήτηση για εκπαιδευτικούς στο ΕΑΠ έχει δημιουργήσει την ανάγκη για σύσταση μιας ομάδας επιστημόνων και ακαδημαϊκών που δεν έχουν εμπειρία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και στα διοικητικά ζητήματα των ανοικτών πανεπιστημίων, αλλά έχουν εμπειρία στον τομέα τους στην παραδοσιακή εκπαίδευση. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Τζιμογιάννη (2007), πολλοί ερευνητές έχουν περιγράψει τις συνθήκες υπό τις οποίες οι ΤΠΕ μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων. Αυτές οι συνθήκες

περιλαμβάνουν την παροχή δυνατοτήτων ενεργητικής συμμετοχής και συνεργατικής μελέτης, τον ορισμό σαφών μαθησιακών στόχων, ρεαλιστικά πλαίσια, παραδείγματα εφαρμογής που έχουν νόημα για τους μαθητές, δραστηριότητες που προσφέρουν ευκαιρίες για εννοιολογική σκέψη, κίνητρο για μάθηση και γνωστική εμπλοκή.

Στο ελληνικό πλαίσιο, ο ρόλος της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων εξετάζεται με ειδική αναφορά σε γεωγραφικούς και κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες. Οι Κουστουράκης (2006) και Λιοναράκης (2005) σημειώνουν ότι η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση παρέχει εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε μαθητές σε απομακρυσμένες ή νησιωτικές περιοχές, μετριάζοντας τα γεωγραφικά εμπόδια στην εκπαίδευση. Το εύρημα αυτό είναι κρίσιμο στο ελληνικό πλαίσιο, όπου η πρόσβαση σε παραδοσιακά εκπαιδευτικά ιδρύματα μπορεί να είναι δύσκολη λόγω της μοναδικής γεωγραφικής κατανομής της χώρας.

Οι Τζωτζου (2014) και Σιάνου-Κύργιου (2010) ασχολούνται με τις κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Υποστηρίζουν ότι η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση προσφέρει τη δυνατότητα πρόσβασης σε μια μορφή ευέλικτης και οικονομικά προσιτής εκπαίδευσης, η οποία είναι ιδιαίτερα επωφελής για ενήλικες εκπαιδευόμενους που μπορεί να εξισορροπούν την εκπαίδευση με τις επαγγελματικές και οικογενειακές τους υποχρεώσεις.

Η βιβλιογραφία τονίζει επίσης τον ρόλο των παιδαγωγικών καινοτομιών στον μετριασμό των εκπαιδευτικών ανισοτήτων μέσω της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Οι Anderson και Elloumi (2004) συζήτησαν σχετικά τη σημασία των προσαρμοστικών περιβαλλόντων μάθησης που εξατομικεύουν την εκπαίδευση ώστε να ανταποκρίνονται στις ατομικές ανάγκες των μαθητών. Αυτή η προσέγγιση επιβεβαιώνεται από τους Peacock & Cowan, (2019) και τον Garrison (2003), οι οποίοι έχουν υποστηρίξει τη σημασία της δημιουργίας υποστηρικτικών και ελκυστικών διαδικτυακών κοινοτήτων μάθησης που ενθαρρύνουν την αίσθηση του *ανήκειν* στους μαθητές. Μέσα στις διαδικτυακές κοινότητες μάθησης, ενθαρρύνεται η συνεργασία για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού, ο οποίος είναι η μάθηση (Βουλγαρίδου & Χατζηγιαννάκης, 2013). Για την επίτευξη του κοινού σκοπού συζητούνται οι ανάγκες, τα κοινά ενδιαφέροντα και η εμπειρία των συμμετεχόντων. Η συχνή

επικοινωνία αποτελεί το βασικότερο στοιχείο στις διαδικτυακές κοινότητες μάθησης και πραγματοποιείται μέσω των ΤΠΕ, οι οποίες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και τη διαδικτυακή μάθηση. Για να επιτύχουν τον σκοπό τους, οι διαδικτυακές κοινότητες μάθησης θα πρέπει να διέπονται από συγκεκριμένους κανόνες επικοινωνίας, συμπεριφοράς και αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών, καθώς ο σκοπός τους είναι η κοινωνική αλληλεπίδραση μέσω του διαδικτύου. Σύμφωνα με τους Παπαδημητρίου και Λιοναράκη (2010) τα μέλη λειτουργώντας ως ομάδα, έχουν τη δυνατότητα να υπερβούν τα ατομικά τους όρια και να αναπτύξουν συλλογικές μορφές σκέψης και δράσης. Αυτή η συνεργατική προσέγγιση ενισχύει σημαντικά τη μαθησιακή διαδικασία, καθώς επιφέρει εκτάκτους και ειδικούς μηχανισμούς που δεν παρατηρούνται στην εξατομικευμένη μάθηση. Είναι σημαντικό να ενθαρρύνεται η συμμετοχή όλων των μελών στις διαδικτυακές κοινότητες μάθησης, ώστε να μην δημιουργηθεί αίσθημα κοινωνικής απομόνωσης για κανένα μέλος. Η ανάπτυξη και η συμμετοχή σε συνεργατικές δραστηριότητες μάθησης και ο σεβασμός στη διαφορετικότητα ενισχύει την αίσθηση του ανήκειν (Βουλγαρίδου & Χατζηγιαννάκης, 2013).

Μια κρίσιμη πτυχή της Ανοικτής και Εξ αποστάσεως εκπαίδευσης για την αντιμετώπιση των ανισοτήτων είναι η ενίσχυση της αυτονομίας των μαθητών. Οι Loeng, (2020) και Brandt, (2020) τονίζουν τη σημασία της αυτοκατευθυνόμενης μάθησης στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, σημειώνοντας ότι ενδυναμώνει τους εκπαιδευόμενους δίνοντάς τους τον έλεγχο της μαθησιακής τους διαδικασίας. Η παραπάνω άποψη στηρίζεται στο γεγονός ότι στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ο καθηγητής - σύμβουλος δεν παραδίδει το μάθημα με τον παραδοσιακό τρόπο, αλλά μαθαίνει στους εκπαιδευόμενους τον τρόπο που πρέπει να μαθαίνουν. Πέρα από τον ακαδημαϊκό χαρακτήρα του ρόλου του, ο καθηγητής – σύμβουλος καθοδηγεί, εμπνέει και επικοινωνεί με τον εκπαιδευόμενο (Παπαδημητρίου & Λιοναράκης, 2010). Ο κύριος διδάσκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι το άρτια δομημένο εκπαιδευτικό υλικό, το οποίο ο εκπαιδευόμενος μελετά μόνος του. Στη συνέχεια, μπορεί να συζητήσει αυτά που έχει μελετήσει και μάθει μέσα από το εκπαιδευτικό υλικό στη διαδικτυακή κοινότητα μάθησης που ανήκει. Οι ΤΠΕ διευκολύνουν την πορεία της αυτόνομης μάθησης του εκπαιδευόμενου. Αυτή η αυτονομία είναι ιδιαίτερα ζωτικής σημασίας για τους ενήλικες μαθητές, οι οποίοι συχνά έχουν διαφορετικά κίνητρα και διαφορετικούς τρόπους μάθησης σε σύγκριση με τους παραδοσιακούς μαθητές. Για τον λόγο αυτό η αυτόνομη και αυτορρυθμιζόμενη μάθηση είναι πιο διαδεδομένη

στην εκπαίδευση ενηλίκων. Οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι, όταν έχουν υψηλά κίνητρα, αισθάνονται ότι επιτυγχάνουν καλύτερα μαθησιακά αποτελέσματα, καθώς αναλαμβάνουν τον έλεγχο και την ευθύνη της διαδικασίας της μάθησής τους (Αρμακόλας κ.ά., 2015). Συνεπώς, στην αυτόνομη και αυτορρυθμιζόμενη μάθηση ο ρόλος του καθηγητή - συμβούλου είναι καθοριστικός ώστε ο εκπαιδευόμενος να λάβει τα μέγιστα οφέλη.

Τέλος, η βιβλιογραφία αναγνωρίζει τη σημασία της πολιτικής και της διακυβέρνησης για την υποστήριξη πρωτοβουλιών στο πεδίο της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που στοχεύουν στη μείωση των ανισοτήτων. Οι Rodriguez (2015) και Weiner (1994) προτείνουν ότι οι κυβερνητικές και θεσμικές πολιτικές πρέπει να υποστηρίζουν ενεργά τις πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της ευρείας εφαρμογής της μορφής αυτής εκπαίδευσης, διασφαλίζοντας ότι χρηματοδοτούνται επαρκώς και ότι μεγιστοποιούνται οι δυνατότητές τους για τη μείωση των ανισοτήτων.

3.3.2. Αποτελεσματικότητα αυτών των προσεγγίσεων

Οι στρατηγικές για τη χρήση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, όπως περιγράφονται στη βιβλιογραφία, παρουσιάζουν μια πολύπλευρη προσέγγιση. Η εστίαση αυτή επικεντρώνεται στην αποτίμηση της αποτελεσματικότητας αυτών των προσεγγίσεων.

Η χρήση της τεχνολογίας στη γεφύρωση του εκπαιδευτικού χάσματος, όπως υποστήριξαν οι Joshi, (2023) και Loeng, (2020) είναι θεμελιώδης για την επιτυχία της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Η αποτελεσματικότητα αυτής της προσέγγισης έγκειται στην ικανότητά της να δημιουργεί προσβάσιμα και χωρίς αποκλεισμούς περιβάλλοντα μάθησης. Ωστόσο, η απλή παροχή τεχνολογίας δεν εγγυάται την ισότητα. Ο κρίσιμος παράγοντας είναι η ευθυγράμμιση των τεχνολογικών εργαλείων με τις ανάγκες και τα πλαίσια μάθησης των μαθητών (Kee et al., 2023). Αυτή η ευθυγράμμιση είναι ιδιαίτερα σημαντική στην Ελλάδα, όπου οι Κουστουράκης (2006) και Λιοναράκης (2005) σημειώνουν την ανάγκη προσαρμογής της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε συγκεκριμένες γεωγραφικές και κοινωνικοοικονομικές προκλήσεις.

Η έμφαση στον ψηφιακό γραμματισμό, που τονίστηκε από τους Mokhtari, (2023) και Tejedor et al., (2020), συνιστά μία ακόμα κρίσιμη στρατηγική. Η ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων διασφαλίζει ότι οι εκπαιδευόμενοι δεν είναι απλώς παθητικοί αποδέκτες του διαδικτυακού περιεχομένου, αλλά ενεργοί συμμετέχοντες στο μαθησιακό τους ταξίδι. Η αποτελεσματικότητα αυτής της προσέγγισης στα προγράμματα ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης εξαρτάται από την ενσωμάτωση της στον ψηφιακό γραμματισμό. Στην Ελλάδα, οι προσπάθειες για την ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού, ειδικά σε απομακρυσμένες και νησιωτικές περιοχές, θα μπορούσαν να μειώσουν σημαντικά τις εκπαιδευτικές ανισότητες, όπως προτείνουν οι Βεργίδης και συν., (2022).

Τα εξατομικευμένα περιβάλλοντα μάθησης και οι διαδικτυακές κοινότητες μάθησης, όπως συζητήθηκαν από τους Anderson και Elloumi (2004), Garrison (2003) και Rovai, (2002), αντιπροσωπεύουν παιδαγωγικές καινοτομίες βασικές για την αποτελεσματική εφαρμογή της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Η δημιουργία διαδικτυακών κοινοτήτων καλλιεργεί την αίσθηση του *ανήκειν*, ζωτικής σημασίας για την κινητοποίηση και τη νοηματοδότηση της προσπάθειας από την πλευρά των μαθητών. Η επιτυχία των προσεγγίσεων αυτών αναδεικνύεται μέσα από την ικανότητά τους να καλύπτουν ποικίλες δημογραφικές ομάδες.

Η στρατηγική της προώθησης της αυτονομίας των μαθητών, όπως υποστηρίζεται από τους Little et al., (2017) και Downes (2012), είναι καίριας σημασίας στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η ενδυνάμωση των μαθητών έτσι ώστε να νοιώθουν ότι μπορούν να αναλάβουν τον έλεγχο του εκπαιδευτικού τους ταξιδιού είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική για τους ενήλικες εκπαιδευόμενους, οι οποίοι συχνά αναλαμβάνουν πολλαπλές ευθύνες. Στην Ελλάδα, η προσέγγιση αυτή ευθυγραμμίζεται με τις ανάγκες των ενηλίκων μαθητών που αναζητούν ευέλικτες και αυτόνομες επιλογές μάθησης

Τέλος, ο ρόλος της πολιτικής και της διακυβέρνησης στην υποστήριξη της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, όπως προτείνεται από τον Cingano, (2014), είναι εξίσου σημαντικός. Η αποτελεσματικότητα των πρωτοβουλιών στο πεδίο αυτό, για τη μείωση των ανισοτήτων ενισχύεται σημαντικά από τις υποστηρικτικές πολιτικές και την επαρκή χρηματοδότηση. Στην Ελλάδα, αυτό σημαίνει όχι μόνο επένδυση σε υποδομές ανοικτής και εξ αποστάσεως

εκπαίδευσης αλλά και σε πολιτικές που αναγνωρίζουν και επικυρώνουν την αξία της μορφής αυτής μάθησης, διασφαλίζοντας έτσι την αξία τους στην αγορά εργασίας.

Όπως αναφέρεται σε έρευνα της Χαρτοφύλακα, (2012), στην Ελλάδα, η λειτουργία του ΕΑΠ διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο όσον αφορά στον μετριασμό των εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Η εξ αποστάσεως μορφή εκπαίδευσης που υιοθετείται από το ΕΑΠ χαρακτηρίζεται από τρία βασικά στοιχεία: πρώτον, την ανάπτυξη ειδικά σχεδιασμένου εκπαιδευτικού υλικού για την εξ αποστάσεως μάθηση, δεύτερον, την οργανωμένη υποστήριξη των μαθητών από απόσταση, και τρίτον, την εκμετάλλευση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας. Στο πλαίσιο αυτών των στοιχείων, το ΕΑΠ έχει εισάγει μια σειρά καινοτομιών όπως την ειδική μεθοδολογία στη δημιουργία διδακτικού υλικού που ενδείκνυται για την εκπαίδευση εξ αποστάσεως, την έμφαση στην αλληλεπίδραση μεταξύ φοιτητή και καθηγητή - συμβούλου, την εντατικοποίηση των σπουδών για την καλύτερη οργάνωση του προγράμματος μελέτης των φοιτητών, καθώς και την ενσωμάτωση τεχνολογιών για τη δημιουργία επικοινωνιακών καναλιών και ανάπτυξη εναλλακτικού διδακτικού υλικού.

Σύμφωνα με δημοσίευση του Λιοναράκη και συνεργατών (2019), το ελληνικό ανοικτό πανεπιστήμιο έφερε επιτυχίες και καινοτομίες στην ανώτατη εκπαίδευση της Ελλάδας, οι οποίες είχαν τεράστια επιρροή και επηρέασαν τα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά μαθήματα σε όλα τα ελληνικά πανεπιστήμια. Η πρόθεση του ΕΑΠ όπως και όλων των ανοικτών πανεπιστημίων είναι να έχουν όλοι ισότιμη και χωρίς διακρίσεις πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση. Μία από τις καινοτομίες που εισήγαγε το ΕΑΠ στην ελληνική εκπαίδευση είναι η αντικατάσταση των παραδοσιακών μαθημάτων με μια πιο ευέλικτη μορφή, επιτρέποντας σε όσους είναι πολυάσχολοι να συμμετέχουν στο πρόγραμμα χωρίς να παραμελούν άλλες υποχρεώσεις τους. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το ΕΑΠ έχει δημιουργήσει ανεξάρτητες μονάδες για την υποστήριξη των αναγκών του. Αυτήν τη στιγμή υπάρχουν επτά μονάδες, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται το Κέντρο Συμβουλευτικής και Ψυχολογικής Υποστήριξης, καθώς και η Υπηρεσία Απασχόλησης και Επαγγελματικού Προσανατολισμού. Μέσω της εκπαίδευσης στο ΕΑΠ, οι εκπαιδευόμενοι, ανεξαρτήτως ηλικίας και μορφωτικού επιπέδου, μαθαίνουν να χρησιμοποιούν νέα εργαλεία μάθησης. Ο ρόλος του καθηγητή-συμβούλου είναι σημαντικός, καθώς θα πρέπει να είναι σε συνεχή επικοινωνία μαζί τους και συνεχώς διαθέσιμος με σκοπό να λύσει τις απορίες τους και να απαντήσει σε όλες τις ερωτήσεις τους.

Το ΕΑΠ επίσης, δίνει έμφαση στην ανοικτή πρόσβαση στην εκπαίδευση, επιτρέποντας στους μαθητές να ορίζουν τον τόπο, το χρόνο και τον ρυθμό της μελέτης τους. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της παροχής ευκαιριών για τριτοβάθμια εκπαίδευση χωρίς εξετάσεις, τη δυνατότητα μερικής φοίτησης και από απόσταση, και τη θεσμοθέτηση ευέλικτων προγραμμάτων σπουδών. Επιπροσθέτως, το ΕΑΠ έχει εισάγει μια διαδικασία ανοικτής πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όπου οι εισαγωγές στα προγράμματα σπουδών δεν εξαρτώνται από την προηγούμενη μορφωτική πορεία των υποψηφίων. Αυτό δίνει τη δυνατότητα σε άτομα που δεν έχουν ολοκληρώσει τις δευτεροβάθμιες σπουδές τους ή που εργάζονται και δεν έχουν την ευκαιρία για πλήρη φοίτηση να συμμετάσχουν στα προγράμματα σπουδών. Αυτή η προσέγγιση ενθαρρύνει τη διά βίου μάθηση και καθιστά την τριτοβάθμια εκπαίδευση πιο προσιτή σε ένα ευρύ φάσμα του πληθυσμού (Χαρτοφύλακα, 2012). Τα στοιχεία αυτά της δομής της λειτουργίας του ΕΑΠ καλύπτουν πολλά από τα κενά των στρατηγικών που εντοπίστηκαν προηγουμένως.

Κεφάλαιο 4. Συμπεράσματα

4.1. Περίληψη βασικών ευρημάτων

Η εργασία αυτή επιχείρησε να αποδώσει μια ολοκληρωμένη διερεύνηση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και της πολύπλοκης σχέσης της με τις κοινωνικές ανισότητες. Μια βασική διαπίστωση της παραπάνω έρευνας είναι ότι η ταξική διαφοροποίηση είναι υπαρκτή και εκδηλώνεται και μέσα από τις εκπαιδευτικές ανισότητες. Παρόλο που οι έρευνες που εξετάζονται χρονολογούνται από πολλά χρόνια πριν, παραμένουν επίκαιρες στον τρόπο που εξηγούν τις κοινωνικές δομές και τον τρόπο αναπαραγωγής των ανισοτήτων. Μια από τις προσεγγίσεις που εμφανίζονται είναι η θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου του Bourdieu (1979). Παρά το γεγονός ότι η κοινωνική τάξη θεωρείται πλέον αναχρονιστική ως έννοια, η πραγματικότητα αποδεικνύει την ύπαρξη ανισοτήτων μεταξύ των τάξεων στην κοινωνία. Αυτό οφείλεται στις διαφορές στην κατανομή του πλούτου, την άνιση κατανομή ευκαιριών και αγαθών. Αν και η κοινωνική τάξη θα έπρεπε να είναι ανύπαρκτη σε μια ιδανική κοινωνία, η πραγματικότητα δείχνει πως αυτή η ανισότητα παραμένει έντονη. Η διαφοροποίηση αυτή αντικατοπτρίζει τις δομές και τους μηχανισμούς που συντηρούν και αναπαράγουν τις ανισότητες στην κοινωνία. Επομένως, παρά την εξέλιξη του κοινωνικού πλαισίου, η ταξική διαφοροποίηση παραμένει σημαντικό κοινωνικό φαινόμενο που απαιτεί συνεχή ανάλυση και δράση για τη διόρθωση των ανισοτήτων στον τομέα της εκπαίδευσης και πέραν αυτής.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει αναγνωριστεί σήμερα για την δυνατότητά της να εκδημοκρατίζει τη μαθησιακή διαδικασία και την πρόσβαση στην εκπαίδευση. Αυτή η μορφή εκπαίδευσης, υπερβαίνει τα παραδοσιακά εκπαιδευτικά όρια εξαλείφοντας γεωγραφικούς και χρονικούς περιορισμούς, καθιστώντας έτσι την εκπαίδευση προσβάσιμη σε έναν ευρύτερο πληθυσμό. Αυτή η δυνατότητα που παρέχεται, είναι ιδιαίτερα επωφελής για τις περιθωριοποιημένες ομάδες που παραδοσιακά αντιμετωπίζουν εμπόδια στην πρόσβαση στη συμβατική εκπαίδευση. Οι περιθωριοποιημένες ομάδες είναι ομάδες πληθυσμού που λόγω διάφορων παραγόντων βρίσκονται στην περιφέρεια της κοινωνικής ή πολιτικής

προσοχής και συχνά αντιμετωπίζουν διακρίσεις και περιορισμούς. Στο ευρύ φάσμα των περιθωριοποιημένων ομάδων, περιλαμβάνονται οι εθνικές μειονότητες και οι μετανάστες, οι οποίοι συχνά αντιμετωπίζουν προκλήσεις στην προσαρμογή τους σε νέες κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες. Επίσης, περιλαμβάνονται τα άτομα με αναπηρίες και μαθησιακές δυσκολίες, τα οποία συχνά αντιμετωπίζουν προκλήσεις στον τομέα της εκπαίδευσης και της κοινωνικής συμμετοχής. Επιπλέον, η έννοια των περιθωριοποιημένων ομάδων επεκτείνεται και σε άτομα που ζουν σε γεωγραφικά απομακρυσμένες περιοχές, όπου η πρόσβαση σε υπηρεσίες και πόρους είναι περιορισμένη. Αυτές οι ομάδες συχνά βρίσκονται σε μειονεκτική θέση όσον αφορά την ευκαιρία για ισότητα και πρόοδο. Ωστόσο, η ευρεία εφαρμογή της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης συνοδεύεται, όπως αποδείχτηκε από πολλές προκλήσεις. Ένα εξέχον ζήτημα είναι το ψηφιακό χάσμα, το οποίο αποτελεί σημαντικό εμπόδιο, ιδιαίτερα για τους μαθητές που προέρχονται από χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο. Αυτό το χάσμα δεν περιλαμβάνει μόνο την πρόσβαση στην τεχνολογία και τη σύνδεση στο διαδίκτυο, αλλά επεκτείνεται και στον ψηφιακό γραμματισμό, περιορίζοντας την ικανότητα ορισμένων μαθητών να αποκτήσουν πρόσβαση στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Η αποτελεσματικότητα της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης συνδέεται επίσης με τις παιδαγωγικές προσεγγίσεις που εφαρμόζονται. Η βιβλιογραφία υπογραμμίζει την αναγκαιότητα της εφαρμογής διαφορετικών μαθησιακών αναγκών και τη σημασία της δημιουργίας υποστηρικτικών διαδικτυακών κοινοτήτων μάθησης. Οι παιδαγωγικές αυτές στρατηγικές είναι ζωτικής σημασίας για την ενίσχυση της συμμετοχής και της δέσμευσης των μαθητών, καθιστώντας έτσι την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση πιο προσιτή και αποτελεσματική.

Στην Ελλάδα, η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει διαδραματίσει κεντρικό ρόλο στην παροχή εκπαιδευτικών ευκαιριών, ιδιαίτερα σε μαθητές οι οποίοι βρίσκονται σε απομακρυσμένες ή νησιωτικές περιοχές, μετριάζοντας αποτελεσματικά τα γεωγραφικά εμπόδια στην εκπαίδευση. Επιπλέον, η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην Ελλάδα έχει αναγνωριστεί για την ευέλικτη και προσιτή φύση της, αναδεικνύοντας την ως ιδιαίτερα επωφελή για ενήλικες εκπαιδευόμενους που συχνά συνδυάζουν την εκπαίδευση με τις εργασιακές και οικογενειακές υποχρεώσεις. Ωστόσο, η επιτυχία της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην Ελλάδα δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τεχνολογικές και παιδαγωγικές καινοτομίες. Ο

ρόλος της πολιτικής και της διακυβέρνησης είναι εξίσου σημαντικός. Οι πολιτικές που υποστηρίζουν και αναγνωρίζουν τις πρωτοβουλίες της μορφής αυτής εκπαίδευσης διασφαλίζοντας ότι χρηματοδοτούνται επαρκώς και εκτιμώνται τα προσόντα των αποφοίτων τους στην αγορά εργασίας, είναι απαραίτητες για τη συνεχή ανάπτυξη και αποδοχή της στην Ελλάδα. Παρότι δεν είναι η ανάπτυξη και η αποδοχή αυτής της μορφής εκπαίδευσης αυτοσκοπός, χρειάζεται να είναι πολιτικός στόχος η δέσμευση για την υποστήριξη των ανθρώπων που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Συνοπτικά, αυτή η εργασία έρχεται να ενισχύσει την αντίληψη ότι ενώ η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει σημαντικές δυνατότητες στη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, η επιτυχία της εξαρτάται από μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που ενσωματώνει αποτελεσματικά την τεχνολογία, την παιδαγωγική και την πολιτική. Η αντιμετώπιση των προκλήσεων που θέτει το ψηφιακό χάσμα, η διασφάλιση της παιδαγωγικής επάρκειας και η προώθηση περιβαλλόντων μάθησης χωρίς αποκλεισμούς είναι ζωτικής σημασίας για την αξιοποίηση του πλήρους δυναμικού της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στον εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης.

Σκοπός της παραπάνω έρευνας, με τη μέθοδο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης ήταν να διερευνήσει αν η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει άμεση σχέση με τις κοινωνικές ανισότητες. Οι όροι «κοινωνικός αποκλεισμός» και «κοινωνικές ανισότητες» είναι σχεδόν ταυτόσημοι και αποτελούνται από άφθονα κοινωνικά φαινόμενα. Ως κοινωνικά αποκλεισμένοι μπορούν να οριστούν εθνικές μειονότητες μέσα στη χώρα, άτομα με αναπηρίες, άτομα που ζουν σε γεωγραφικά δυσπρόσιτες περιοχές, άτομα με μαθησιακές δυσκολίες, και άτομα που δεν έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο. Επιπλέον, ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει και έμφυλη διάσταση.

Αφενός, η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση διακρίνεται για τον συμπεριληπτικό της χαρακτήρα, με κύρια στοιχεία τη συνεργατική μάθηση και τη δημιουργία δικτύων. Αφετέρου, όμως, μπορεί να προκαλέσει αίσθημα κοινωνικής απομόνωσης λόγω της έλλειψης άμεσης επαφής και της δημιουργίας τεχνολογικών εμποδίων που παρεμβαίνουν στη χρήση των ΤΠΕ. Στις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να ανταπεξέλθει με τη σωστή σχεδίαση των μαθημάτων, με την αμφίδρομη επικοινωνία εκπαιδευόμενου και εκπαιδευτικού, με την οποία ο εκπαιδευτικός μπορεί να προσφέρει

καθοδήγηση στον μαθητή. Επιπρόσθετα το ψηφιακό χάσμα, το οποίο περιλαμβάνει την απουσία γνώσης για τη χρήση των ΤΠΕ, παράγει κοινωνική και εκπαιδευτική ανισότητα. Αυτό μπορεί να καταπολεμηθεί με τον ψηφιακό γραμματισμό, ο οποίος δεν σχετίζεται μόνο με την ορθή χρήση υπολογιστή αλλά μεταξύ άλλων με την ικανότητα αναζήτησης και αξιολόγησης πληροφοριών στο διαδίκτυο, με την ασφαλή χρήση των ΤΠΕ. Ουσιαστικά αυτό που περιγράφει το ψηφιακό χάσμα δεν είναι αποκλειστικά η ανισότητα πρόσβασης αλλά η ανισότητα ψηφιακών δεξιοτήτων μεταξύ των εκπαιδευόμενων.

4.2. Θεωρητικές και πρακτικές επιπτώσεις

Η έρευνα για την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως ένα εργαλείο για τη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, ενώ παρέχει σημαντικές γνώσεις, αποκαλύπτει επίσης μια σύνθετη αλληλεπίδραση παραγόντων που έχουν τόσο θεωρητικές όσο και πρακτικές επιπτώσεις. Αυτές οι επιπτώσεις είναι απαραίτητες για την κατανόηση του πλήρους φάσματος των δυνατοτήτων της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και των προκλήσεων που αντιμετωπίζει.

Από θεωρητικής σκοπιάς, τα ευρήματα αυτής της έρευνας υπογραμμίζουν την πολύπλευρη φύση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Οι θεωρίες της κοινωνικής ανισότητας στην εκπαίδευση, όπως το πολιτισμικό κεφάλαιο και η θεωρία των συγκρούσεων, προσφέρουν έναν φάσμα μέσα από το οποίο μπορεί να γίνει κατανοητή η δυναμική της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Αυτές οι θεωρίες υπογραμμίζουν πως η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, αν και δυνητικά εκδημοκρατίζεται, μπορεί επίσης να αντανακλά και να διαιωνίσει τις υπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες.

Η έρευνα αμφισβητεί επίσης τις παραδοσιακές αντιλήψεις για την εκπαίδευση, ειδικά για το πώς είναι δομημένα τα μαθησιακά περιβάλλοντα. Η εμφάνιση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης διαταράσσει το συμβατικό μοντέλο εκπαίδευσης που βασίζεται στην παρουσία στην τάξη, υποδηλώνοντας μια αλλαγή παραδείγματος προς πιο ευέλικτες προσεγγίσεις με επίκεντρο τον μαθητή. Αυτή η αλλαγή ευθυγραμμίζεται με τις σύγχρονες

εκπαιδευτικές θεωρίες, όπως ο κονεκτιβισμός, που τονίζουν τη σημασία των δικτύων και του ψηφιακού γραμματισμού στη μάθηση.

Πρακτικά, η μελέτη της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης έχει σημαντικές επιπτώσεις στην εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική. Ένα από τα πρωταρχικά ζητήματα είναι η ανάγκη αντιμετώπισης του ψηφιακού χάσματος, το οποίο αποτελεί σημαντικό εμπόδιο για τη δίκαιη εφαρμογή της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα πρέπει να επενδύσουν σε υποδομές και προγράμματα ψηφιακής παιδείας για να εξασφαλίσουν ότι όλοι οι εκπαιδευόμενοι έχουν ίση πρόσβαση στις ευκαιρίες μάθησης μέσω της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Η επένδυση σε υποδομές όπως υψηλής ταχύτητας δικτυακές συνδέσεις και ψηφιακές συσκευές αναδεικνύεται απαραίτητη. Αυτό εξασφαλίζει τη σταθερή και αποτελεσματική πρόσβαση στα εκπαιδευτικά περιεχόμενα από απόσταση. Συνεπώς, η δημιουργία υποδομών που υποστηρίζουν την τεχνολογική εξέλιξη και καινοτομία είναι βασική για την επιτυχή υλοποίηση της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Έπειτα, η επενδυτική προσοχή πρέπει να επικεντρωθεί στην εκπαίδευση του εκπαιδευτικού προσωπικού. Αυτό περιλαμβάνει την παροχή σχετικής κατάρτισης σχετικά με τις μεθόδους της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ενισχύοντας τις δεξιότητές τους για τη διαχείριση του ψηφιακού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος. Τέλος, η οικονομική ενίσχυση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι αναγκαία προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της ψηφιακής μετάβασης. Αυτό περιλαμβάνει την απόκτηση νέων τεχνολογιών, την αναβάθμιση των εγκαταστάσεων και την υποστήριξη για την ανάπτυξη καινοτόμων εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Συνολικά, ο συνδυασμός αυτών των προσεγγίσεων θα προαγάγει τη διασφάλιση της ισότιμης εκπαιδευτικής πρόσβασης για όλους, προωθώντας την προοδευτική εκπαίδευση.

Επιπλέον, ο σχεδιασμός των προγραμμάτων ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης απαιτεί προσεκτική εξέταση. Όπως υποδεικνύεται από την έρευνα, οι παιδαγωγικές προσεγγίσεις στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση πρέπει να είναι περιεκτικές για να καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα εκπαιδευόμενων περιλαμβάνοντας την εξέταση διαφορετικών μορφών μάθησης, την παροχή εξατομικευμένων μαθησιακών εμπειριών και την ενίσχυση της αίσθησης κοινότητας μεταξύ των διαδικτυακών εκπαιδευόμενων.

4.3. Συστάσεις εκπαιδευτικής πολιτικής

Για την αποτελεσματική εφαρμογή της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, είναι απαραίτητη μια ολιστική προσέγγιση στο πεδίο της εκπαιδευτικής πολιτικής. Οι κυβερνήσεις και οι εκπαιδευτικές αρχές θα πρέπει να συνεργαστούν για να αναπτύξουν ολοκληρωμένες στρατηγικές που δεν επικεντρώνονται μόνο στην τεχνολογική υποδομή αλλά και στην κατάρτιση εκπαιδευτικών, την ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών και τις υπηρεσίες υποστήριξης εκπαιδευομένων.

Οι κυβερνήσεις και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα θα πρέπει να δώσουν προτεραιότητα στην ανάπτυξη ψηφιακών υποδομών. Η πρωτοβουλία αυτή περιλαμβάνει τη διασφάλιση ευρείας και ισότιμης πρόσβασης σε δίκτυο υψηλής ταχύτητας και σε ηλεκτρονικές συσκευές χαμηλού κόστους, ειδικά σε απομακρυσμένες και υποεξυπηρετούμενες περιοχές.

Επίσης, υπάρχει ανάγκη για ολοκληρωμένα μαθήματα ψηφιακού γραμματισμού και καλλιέργειας ψηφιακών δεξιοτήτων, τα οποία θα απευθύνονται σε όλους τους πολίτες. Αυτά τα μαθήματα θα πρέπει να ενσωματωθούν σε όλα τα προγράμματα σπουδών της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης για να εξοπλίσουν τους μαθητές με τις απαραίτητες δεξιότητες για τη διαχείριση και την αποτελεσματική χρήση των ψηφιακών πλατφορμών μάθησης.

Οι παιδαγωγικές στρατηγικές στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση οφείλουν να προσαρμόζονται στις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες του κάθε επιστημονικού πεδίου και κοινού που απευθύνονται. Η διαφοροποίηση και η εξατομίκευση της διδασκαλίας είναι κρίσιμες για να διασφαλιστεί η συμμετοχή και η δέσμευση των εκπαιδευόμενων. Ένας σημαντικός παράγοντας για την επιτυχή εφαρμογή αυτών των στρατηγικών είναι ο σχεδιασμός των μαθημάτων από τους εκπαιδευτικούς, αφού αυτοί γνωρίζουν καλύτερα τις ιδιαιτερότητες, τις ανάγκες και τις επιθυμίες των εκπαιδευομένων ιδιαίτερα στη σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η επιλογή κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού και η χρήση κατάλληλων εκπαιδευτικών εργαλείων και πλατφορμών μπορεί να ενισχύσει την μάθηση και να προσφέρει κίνητρα στους εκπαιδευόμενους. Ακόμη, ο σχεδιασμός δραστηριοτήτων που προωθούν τη συνεργασία, τη διαδραστικότητα, την αυτονομία και την αυτορρύθμιση στη μάθηση είναι ουσιώδης. Αυτό

μπορεί να πετύχει μέσω της δημιουργίας διαδικτυακών κοινοτήτων μάθησης, οι οποίες ενθαρρύνουν την αλληλεπίδραση, την ανταλλαγή απόψεων και την αλληλοϋποστήριξη μεταξύ των εκπαιδευομένων. Κατά συνέπεια, η επιτυχημένη εφαρμογή των παιδαγωγικών στρατηγικών στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση εξαρτάται από τον κατάλληλο σχεδιασμό, την ανάλυση των αναγκών του κοινού, και την αξιοποίηση των κατάλληλων εκπαιδευτικών εργαλείων και πόρων.

Ύστερα, οι πολιτικές θα πρέπει να ενθαρρύνουν και να υποστηρίζουν την αυτονομία των εκπαιδευομένων, ιδιαίτερα τους ενήλικες εκπαιδευομένους που συνδυάζουν την εκπαίδευση με άλλες ευθύνες. Αυτό περιλαμβάνει την προσφορά ευέλικτων χρονοδιαγραμμάτων μάθησης και αυτορρυθμιζόμενων προγραμμάτων που ικανοποιούν τις διαφορετικές ανάγκες των εκπαιδευόμενων.

Τέλος, τα προσόντα που αποκτώνται μέσω της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης πρέπει να αναγνωρίζονται και να εκτιμώνται στην αγορά εργασίας. Οι πολιτικές πρέπει να διασφαλίζουν ότι τα πτυχία και οι πιστοποιήσεις μέσω της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι ισότιμα με τα πτυχία και τις πιστοποιήσεις συμβατικών εκπαιδευτικών φορέων, ενισχύοντας δεξιότητες κρίσιμης σημασίας σε διάφορους τομείς, όπως η επαγγελματική ανάπτυξη.

Βάσει των προαναφερθέντων και μέσα από τα στοιχεία της έρευνας που διεξήχθη, αναδεικνύεται η εξής ανάγκη, το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο να ενισχύσει τη θέση του ως βασικός φορέας παροχής και εφαρμογής του συστήματος της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Αυτό δεν περιορίζεται μόνο στα πλαίσια της λειτουργίας του ιδίου του ιδρύματος, αλλά επεκτείνεται και σε άλλα πανεπιστημιακά ιδρύματα και εκπαιδευτικούς φορείς που ενδιαφέρονται να εντάξουν εναλλακτικές μορφές εκπαίδευσης στα προγράμματά τους και στους οποίους το ΕΑΠ μπορεί να προσφέρει τεχνογνωσία και εμπειρία. Για να ανταποκριθεί επιτυχώς στις προκλήσεις αυτές, το ΕΑΠ πρέπει να δρα με ευελιξία και να επενδύσει στην πολυδιάστατη φύση της λειτουργίας του και στην ποιότητα των σπουδών που προσφέρει υποστηρίζοντας κατάλληλα εκπαιδευομένους που σε άλλη περίπτωση θα αποκλείονταν από την εκπαιδευτική διαδικασία. Μόνο με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει να προσαρμόζεται άμεσα στις διαφορετικές

ανάγκες και να μετασχηματίζει ευέλικτα τα εκπαιδευτικά του εργαλεία και μεθόδους, αντιμετωπίζοντας επιτυχώς τις αλλαγές που απαιτεί η σύγχρονη κοινωνία.

4.4. Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Η μελλοντική έρευνα στον τομέα της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αξίζει να επικεντρωθεί σε διάφορους τομείς. Αρχικά, υπάρχει ανάγκη για διαχρονικές μελέτες που παρακολουθούν τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα των προγραμμάτων ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ιδίως όσον αφορά την εξέλιξη της σταδιοδρομίας και τη δια βίου μάθηση. Οι μελέτες αυτές καλό είναι να επικεντρωθούν στα οφέλη και τις προοπτικές της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Η έρευνα θα πρέπει να διερευνήσει τον αντίκτυπο των αναδυόμενων τεχνολογιών, όπως η τεχνητή νοημοσύνη και η εικονική πραγματικότητα, στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αυτές οι τεχνολογίες μπορούν να βελτιώσουν τη μαθησιακή εμπειρία και να αντιμετωπίσουν τις εκπαιδευτικές ανισότητες είναι ζωτικής σημασίας. Η τεχνητή νοημοσύνη και η εικονική πραγματικότητα ανήκουν στα σύγχρονα ψηφιακά μέσα και έχουν αρχίσει να επηρεάζουν όλους τους τομείς της κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης και της εκπαίδευσης. Ωστόσο, η έρευνα σχετικά με την επίδρασή τους στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι περιορισμένη και ακόμη υπάρχει πολύς χώρος για μελέτη και κατανόηση. Ένα πιθανό πεδίο έρευνας είναι η αξιοποίηση της τεχνητής νοημοσύνης για την προσαρμογή του εκπαιδευτικού υλικού στις ανάγκες και τις δεξιότητες του κάθε μαθητή. Η ανάπτυξη εξατομικευμένων μαθησιακών περιβαλλόντων με τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης μπορεί να μετασχηματίσει την εκπαιδευτική εμπειρία και την απόδοση των εκπαιδευομένων. Επίσης, μια άλλη πτυχή που μπορεί να μελετηθεί είναι η επίδραση της εικονικής πραγματικότητας στη διαδικασία μάθησης. Η χρήση εικονικής πραγματικότητας μπορεί να δημιουργήσει εναλλακτικά και ενδιαφέροντα μαθησιακά περιβάλλοντα, ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή και το ενδιαφέρον των εκπαιδευομένων. Ακόμη, είναι σημαντικό να εξεταστεί η επίδραση της τεχνητής νοημοσύνης και της εικονικής πραγματικότητας στην ψυχοσύνθεση των ατόμων. Η συνεχής έκθεση σε αυτές τις τεχνολογίες μπορεί να επηρεάσει την ανθρώπινη συμπεριφορά, την επίλυση προβλημάτων, την κριτική σκέψη και τη διαχείριση των συναισθημάτων. Συνολικά, η έρευνα σε αυτούς τους τομείς μπορεί να αποκαλύψει πολύτιμες

πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο οι σύγχρονες τεχνολογίες μπορούν να επαναπροσδιορίσουν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και την εκπαιδευτική εμπειρία.

Η ανάλυση των εμποδίων πρόσβασης στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί ένα σημαντικό θέμα για την ακαδημαϊκή έρευνα. Οι παράμετροι που εμποδίζουν τη συμμετοχή σε αυτήν τη μορφή εκπαίδευσης μπορούν να είναι ποικίλες και να επηρεάζονται από διάφορους παράγοντες, όπως η κοινωνικοοικονομική θέση, η τεχνολογική πρόσβαση και ο πολιτισμικός πλούτος. Σημαντικό είναι επίσης να διερευνηθεί εάν οι υπάρχουσες διαδικασίες και δομές στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι πράγματι αποτελεσματικές στην καταπολέμηση αυτών των εμποδίων και την προώθηση της ισότητας πρόσβασης. Μια ανοικτή προσέγγιση στην εκπαίδευση μπορεί να προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες σε άτομα ανεξάρτητα από το εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο, ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι η πρόσβαση είναι ισότιμη. Επιπλέον, είναι σημαντικό να εξεταστεί πώς οι άνθρωποι που προέρχονται από φτωχότερα περιβάλλοντα μπορούν να έχουν πρόσβαση στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η ανάλυση αυτή θα πρέπει να περιλαμβάνει την αξιολόγηση των πρακτικών που ακολουθούνται στον σχεδιασμό των προγραμμάτων εκπαίδευσης, την πολιτική πρόσβασης και τις διαθέσιμες υποδομές και πόρους που προσφέρονται στους εκπαιδευόμενους.

Έπειτα, υπάρχει ανάγκη για συγκριτικές μελέτες μεταξύ διαφορετικών εκπαιδευτικών μορφών της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, όπως η σύγχρονη έναντι της ασύγχρονης μάθησης, για να προσδιοριστεί η αποτελεσματικότητά τους σε διάφορα πλαίσια. Οι μελέτες μπορούν να εξετάσουν ποιες μορφές εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι πιο αποτελεσματικές για διαφορετικές ομάδες εκπαιδευομένων, λαμβάνοντας υπόψη παράγοντες όπως ηλικία, υποχρεώσεις και στόχοι. Επίσης, μια μελέτη μπορεί να εστιάσει στις διαφορετικές ανάγκες και προτιμήσεις των εκπαιδευομένων σε σχέση με την ηλικία τους και τους στόχους τους, ώστε να προταθούν προσαρμοσμένες προσεγγίσεις για κάθε ομάδα. Αυτού του είδους οι μελέτες μπορούν να παράσχουν πολύτιμες πληροφορίες στους εκπαιδευτικούς και τους σχεδιαστές ακαδημαϊκών προγραμμάτων σπουδών για το πώς μπορούν να προσαρμόσουν τις πρακτικές τους και να επικεντρωθούν στην ανάλογη μορφή εκπαίδευσης για να ανταποκριθούν καλύτερα στις ανάγκες και τις προτιμήσεις των εκπαιδευομένων.

Εν κατακλείδι, η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση παρουσιάζει μια πολλά υποσχόμενη μέθοδο για τον εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης και την αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων. Ωστόσο, το πλήρες δυναμικό της μπορεί να αξιοποιηθεί μόνο μέσω στρατηγικών παρεμβάσεων πολιτικής, παιδαγωγικών καινοτομιών και συνεχούς έρευνας για την προσαρμογή και τη βελτίωση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητάς της.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Anderson, T., & Dron, J. (2011). Three generations of distance education pedagogy. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 12(3), 80–97. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v12i3.890>
- Anderson, T., & Elloumi, F. (2004). *Theory and Practice of Online Learning*. ResearchGate; unknown.
https://www.researchgate.net/publication/44833801_Theory_and_Practice_of_Online_Learning
- Bates, A. W. (2022). *Teaching in a Digital Age*. BCcampus.
- Battalio, J. T. (2009, May 19). *Success in Distance Education: Do Learning Styles and Multiple Formats Matter?* ResearchGate; Taylor & Francis.
https://www.researchgate.net/publication/248940509_Success_in_Distance_Education_Do_Learning_Styles_and_Multiple_Formats_Matter
- Blackledge, D. & Hunt, B. (2004). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης* (μτφρ.: Δεληγιάννη, Μ.) Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital*. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). Greenwood.
- Bowles, S., & Gintis, H. (1976). *Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life*. Basic Books.
- Bozkurt, A., & Sharma, R. C. (2020). Emergency remote teaching in a time of global crisis due to Corona Virus pandemic. *Asian Journal of Distance Education*, 15(1)
- Brandt, W. (2020). *MEASURING STUDENT SUCCESS SKILLS: A REVIEW OF THE LITERATURE ON SELF-DIRECTED LEARNING*.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED607782.pdf>

- Carretero, S., Napierala, J., Bessios, A., Mägi, E., Pugacewicz, A., Ranieri, M., Triquet, K., Lombaert, K., Robledo-Bottecher, N., & Gonzalez-Vazquez, I. (2021). *What did we learn from schooling practices during the COVID-19 lockdown*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
DOI:10.2760/135208, JRC123654.
- Cingano, F. (2014). Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth. In *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*. OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/5jxrjncwxv6j-en>
- Dianeosis. (2023). *Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) 2022 Ελλάδα*.
https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2015/06/DESI_2022__Greece__el_efyTi4djg1dKZSrf8LNzeXUE_88749.pdf
- Domínguez, P. M., Muñoz, D. C., Esther Raya Díez, & Castillo, J. (2023). Digital inclusion for social inclusion. Case study on digital literacy. *Frontiers in Communication*, 8. <https://doi.org/10.3389/fcomm.2023.1191995>
- Europa.eu. (2022). *Education and Training Monitor 2022*. Europa.eu.
<https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2022/en/country-reports/greece.html>
- European Commission. (2023). *COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT 2023 Country Report -Greece Accompanying the document Recommendation for a COUNCIL RECOMMENDATION on the 2023 National Reform Programme of Greece and delivering a Council opinion on the 2023 Stability Programme of Greece {COM(2023) 608 final}*. https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-05/EL_SWD_2023_608_en.pdf
- Fallis, D. (2003). Social Epistemology and the Digital Divide. *School of Information Resources, University of Arizona*. <https://dl.acm.org/doi/pdf/10.5555/1082145.1082158>

- Garrison, D. R. (2003). *E-learning in the 21st century: A framework for research and practice*. Routledge.
- Garrison, D. Randy., Anderson, T., & Archer, W. (2000). Critical Inquiry in a Text-Based Environment: Computer Conferencing in Higher Education. *The Internet and Higher Education*, 2(2-3), 87–105.
<https://auspace.athabasca.ca/bitstream/handle/2149/739/?sequence=1>
- Hague, C., & Payton, S. (2010). Components of Digital Literacy [Εικόνα]. Ανακτήθηκε από https://www.researchgate.net/figure/Components-of-Digital-Literacy-The-eight-components-include-creativity-critical_fig1_328513105
- Haleem, Prof. A., Javaid, D. M., Mohd, P., & Dr Rajiv Suman. (2022). *Understanding the role of digital technologies in education: A review*.3, 275–285.
<https://doi.org/10.1016/j.susoc.2022.05.004>
- Heywood, A. (2006). *Εισαγωγή στην πολιτική* (μτφρ. Γ.Θ. Καραμπέλας). Αθήνα : Πόλις
- Hodges, C. B., Moore, S., Lockee, B. B., Trust, T., & Bond, M. A. (2020). *The difference between emergency remote teaching and online learning*. Retrieved from <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remoteteaching-and-online-learning>
- Holmberg, B. (1995). *Theory and Practice of Distance Education*. Routledge.
- Jaggars, S. S., & Xu, D. (2016). How do online course design features influence student performance? *Computers & Education*, 95(95), 270–284.
<https://doi.org/10.1016/j.compedu.2016.01.014>

- Joshi, S. (2023, June 22). *The Role Of Technology In Education, Post Pandemic*. ELearning Industry; eLearning Industry. <https://elearningindustry.com/the-role-of-technology-in-education-post-pandemic>
- Kee, T., Zhang, H., & King, R. B. (2023). An empirical study on immersive technology in synchronous hybrid learning in design education. *International Journal of Technology and Design Education*. <https://doi.org/10.1007/s10798-023-09855-5>
- Keegan, D. (2016). *Theoretical principles of distance education*. Routledge Taylor & Francis Group.
- Ladson-Billings, G. (1998). Just What is Critical Race Theory and What's It Doing in a Nice Field Like Education? *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 11(1), 7-24.
- Langthaler, M., & Malik, J. (2023). *Inequalities in education from a global perspective: Theoretical approaches, dimensions and policy discussions*. Www.econstor.eu. <http://hdl.handle.net/10419/270769>
- Lionarakis, A., Panagiotakopoulos C., Xenos, M., (2005). — *Open and Distance Learning: tools of information and communication technologies for effective learning* Στο Α. Λιοναράκης (επιμ.) Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, τομ. Δ', Παιδαγωγικές και τεχνολογικές εφαρμογές,. Πάτρα: εκδ. Προπομπός
- Lionarakis, A., Papadimitriou, S., & Ioakeimidou, V. (2019). The Hellenic Open University: Innovations and challenges in Greek Higher Education. *The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 15(1), 6 - 22. <https://doi.org/10.12681/jode.20211>
- Little, D., Dam, L., & Lienhard Legenhausen. (2017). *Language Learner Autonomy*. <https://doi.org/10.21832/little8590>
- Lockwood, F. (1995). Open and distance learning today. London: Kogan Page.

- Loeng, S. (2020). Self-Directed learning: A core concept in adult education. *Education Research International*, 2020(1), 1–12. <https://doi.org/10.1155/2020/3816132>
- Martin, F., Sun, T., & Westine, C. D. (2020). A systematic review of research on online teaching and learning from 2009 to 2018. *Computers & Education*, 159, 104009–104009. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.104009>
- Mezirow, J. (1997). Transformative Learning: Theory to Practice. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 1997(74), 5-12.
- Mokhtari, F. (2023, October 28). *Fostering Digital Literacy in Higher Education: Benefits, Challenges and Implications*. ResearchGate; Al-Kindi Center for Research and Development.
https://www.researchgate.net/publication/375066558_Fostering_Digital_Literacy_in_Higher_Education_Benefits_Challenges_and_Implications
- Moore, M. G., & Kearsley, G. (2012). *Distance Education: A Systems View of Online Learning*. Cengage Learning.
- Moore, M. G., & Kearsley, G. (2012). *Distance Education: A Systems View of Online Learning*. Cengage Learning.
- Papadopoulos, A. (2020). Distance Education in Greece: A Case Study on the Hellenic Open University. *European Journal of Open, Distance and E-Learning*.
- Peacock, S., & Cowan, J. (2019). Promoting a Sense of Belonging in Online Learning Communities of Inquiry. *Online Learning*, 23(2).
<https://doi.org/10.24059/olj.v23i2.1488>
- Peters, M., & Besley, T. (2006). Building Knowledge Cultures: Education and Development in the Age of Knowledge Capitalism. Rowman & Littlefield.
- Qayyum, A., & Zawacki-Richter, O. (2019). The State of Open and Distance Education. *SpringerBriefs in Education*, 125–140. https://doi.org/10.1007/978-981-13-5787-9_14

- Rodriguez, R. (2015). *HUMAN CAPITAL A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education THIRD EDITION*. Academia.edu.
https://www.academia.edu/35396287/HUMAN_CAPITAL_A_Theoretical_and_Empirical_Analysis_with_Special_Reference_to_Education_THIRD_EDITION
- Rovai, A. P. (2002). Building Sense of Community at a Distance. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 3(1).
<https://doi.org/10.19173/irrodl.v3i1.79>
- Selwyn, N. (2017). *Education and Technology: Key Issues and Debates*. Bloomsbury Academic.
- Șerban, A., Brazienè, R., Basarab, T., & Pasic, L. (2021). *Young people in rural areas: diverse, ignored and unfulfilled*. <https://pip-eu.coe.int/documents/42128013/106317733/Rural-youth-study.pdf/1fde9ee6-48ce-a2f7-2985-124b44ae46e7>
- Siemens, G. (2005). Connectivism: A learning theory for the digital age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1).
https://jotamac.typepad.com/jotamacs_weblog/files/connectivism.pdf
- Tejedor, S., Cervi, L., Pérez-Escoda, A., & Jumbo, F. T. (2020). Digital Literacy and Higher Education during COVID-19 Lockdown: Spain, Italy, and Ecuador. *Publications*, 8(4), 48.
<https://doi.org/10.3390/publications8040048>
- Van Dijk, J. (2020, March). *The digital divide*. Cambridge, UK: Polity, 208 pp. £17.99 (paperback) (ISBN... ResearchGate; Wiley.
https://www.researchgate.net/publication/339751402_Jan_van_Dijk_2020_The_digital_divide_Cambridge_UK_Polity_208_pp_1799_paperback_ISBN_9781509534456

Verduin, R. & Clark, A. (1991). Distance Education: The foundations of effectiveness practice. San Francisco: Jossey-Bass. Retrieved from:
<https://archive.org/details/distanceeducatio00verd/page/n9>

Weiner, G. (1994). *Feminist Reconsiderations of the Educational Process*. In P. Murphy & C. Gipps (Eds.), *Equity in the Classroom: Towards Effective Pedagogy for Girls and Boys* (pp. 9-26). Falmer Press.

Zhang, S., Nan, D., Sun, S., Che, S., & Jang Hyun Kim. (2023). Teammate Familiarity in Distributed Computer-Supported Collaborative Learning: The Mediating Role of Social Presence. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 24(4), 233–251. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v24i4.7332>

Ανδρεδάκης, Κ., & Καλογιαννάκης, Μ. (2022). Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για τις ταμπλέτες και η πρόθεση ενσωμάτωσης της χρήσης τους στα μαθήματα των Φυσικών Επιστημών. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 18(1), 56–77.
<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/view/27899>

Βασάλα, Π., (2005). *Ανοικτή και εξ' αποστάσεως εκπαίδευση και διαδικασίες μάθησης*. Στο *εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Βεργίδης, Δ., Γκλαβάς, Σ., Koutouzis, Μ., & Mouzelis, Ν. (2022, June 12). *Νίκος Μουζέλης Συγγραφική ομάδα ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΚΑΙ...* ResearchGate;
ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ.
https://www.researchgate.net/publication/361249112_Nikos_Mouzeles_Syngraphik_e_omada_ELLENIKO_EKPAIDEUTIKO_SYSTEMA_OPSEIS_KAI_BASIKA_MEGETHE_TES_PROTOBATHMIAS_KAI_DEUTEROBATHMIAS_EKPAIDEUSES_STEN_PRO_MNEMONIOU_EPOCHE_2

- Βουλγαρίδου, Ι., & Χατζηγιαννάκης, Κ. (2013). Οι Διαδικτυακές Κοινότητες Μάθησης και Κατευθύνσεις για τη Βιωσιμότητά τους. Proceedings of the 7th International Conference in Open & Distance Learning, Νοέμβριος 2013, Αθήνα, Ελλάδα.
<https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/574/554>
- Γκιόσος, Ι., Μαυροειδής, Η., & Κουτσούμπα, Μ. (2008). Η έρευνα στην από απόσταση εκπαίδευση: ανασκόπηση και προοπτικές. The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology, 4(1), 49.
<https://doi.org/10.12681/jode.9724>
- Ευαγγέλου, Φ. (2021). Οι απόψεις εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης της Περιφέρειας Ηπείρου από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως – σύγχρονης και ασύγχρονης –εκπαίδευσης την περίοδο του Covid-19. *Open Education*, 17(2), 23–40. <https://doi.org/10.12681/jode.25427>
- Ευαγγέλου, Φ., (2021). Οι απόψεις εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης της Περιφέρειας Ηπείρου από την εφαρμογή της εξ αποστάσεως – σύγχρονης και ασύγχρονης –εκπαίδευσης την περίοδο του Covid-19. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 17(2), 23-40.
- Ζαϊμάκης, Γ., & Παπαδακή, Μ. (2020). Τηλεκπαίδευση Εκτάκτου Ανάγκης σε Συνθήκες Πανδημίας (COVID 19) – Σχολή Κοινωνικών Επιστημών.
<https://www.soc.uoc.gr/ereynes-gia-ti-scholi/covid19/>
- Ηλιού, Μ. (1993). Ένα ανύπαρκτο πανεπιστήμιο - ΕΑΠ. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*. 71, σελ. 19-21.
- Καλτσούνη-Νόβα, Χ. (2010). *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κελεσιδης, Ε. Α., & Μανάφη, Ι. (2021). *Εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση: Εφαρμογή της Αντεστραμμένης Τάξης την Περίοδο της Τηλεκπαίδευσης*. 17(1), 58–75.
<https://doi.org/10.12681/jode.25560>

Κελπανίδης, Μ. (2002). *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης – Θεωρίες και πραγματικότητα*.
Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κουστουράκης, Γ. (2006). *Η προσπάθεια διαμόρφωσης του πλαισίου για την οργάνωση και λειτουργία του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου: μια κοινωνιολογική προσέγγιση*. Στο Α. Λιοναράκης, *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση - Στοιχεία Θεωρίας και Πράξης*. Σελ. 42-77. Αθήνα: Προπομπός.

Λιναρδάτου, Χ., & Μανούσου, Ε. (2014). Η Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε άτομα κοινωνικά αποκλεισμένα, όπως οι κρατούμενοι. Μελέτη περίπτωσης: Η εκπαίδευση των κρατουμένων στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο της Μ. Βρετανίας. *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 10(1), 49-68. <https://doi.org/10.12681/jode.9811>

Λιοναράκης Α., (2001). *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Πολυμορφική Εκπαίδευση: Προβληματισμοί για μία ποιοτική προσέγγιση σχεδιασμού διδακτικού υλικού*, στο Λιοναράκης (Επιμ.) *Απόψεις και προβληματισμοί για την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση*, Αθήνα: Προπομπός

Λιοναράκης, Α. (2001). *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και διαδικασίες μάθησης. Απόψεις και Προβληματισμοί για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 33-52.

Λιοναράκης, Α. (2005). *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και διαδικασίες μάθησης*. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Παιδαγωγικές και τεχνολογικές εφαρμογές* (σελ. 13-38). Πάτρα: ΕΑΠ

Λιοναράκης, Α. (2006). *Προς μία θεωρία της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης*.
<https://newtutor.pbworks.com/f/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%82+%CE%BC%CE%B9%CE%B1+%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B1+%CF%84%CE%B7%CF%82+%CE%B5%CE%BE%CE%91%CE%95.pdf>

- Λιοναράκης, Α., Λυκουργιώτης, Α. (1998). Στο Δ. Βεργίδης, Α. Λιοναράκης, Α. Λυκουργιώτης, Β. Μακράκης, Χ. Ματραλής *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και λειτουργίες* (Τόμος Α΄, σελ. 19-35). Πάτρα: Εκδόσεις ΕΑΠ
- Μουζάκης, Α. (2006, October 26). *Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην εκπαίδευση ενηλίκων* – Παραδείγματα και περιπτώσεις εφαρμογής. Ανοικτή Βιβλιοθήκη - Ελεύθερα ψηφιακά βιβλία // Ελληνικά δωρεάν E-Books; Ανοικτή Βιβλιοθήκη. <https://www.openbook.gr/ex-apostasews-ekpaideysi-stin-ekpaideysi-enilikwn/>
- Παναγιωτακόπουλος, Χ., Λιοναράκης, Α. (2001). *Το προφίλ των υποψήφιων φοιτητών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ) κατά τον πρώτο χρόνο της πλήρους λειτουργίας του (1999-2000)*. Στο Α. Λιοναράκης (επιμ.) *Απόψεις και Προβληματισμοί για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, σελ. 79-102. Αθήνα: Προπομπός.
- Παπανδρέου, Χ. (2017). Μετασχηματισμός κειμένου και παραγωγή επικαιροποιημένου εκπαιδευτικού υλικού για εξΑΕ μέσα από διαδικασίες συνεργασίας, αλληλεπίδρασης & συνδημιουργίας. Μελέτη περίπτωσης ομάδας φοιτητών της Θ.Ε. ΕΠΑ65 του Α.Π.ΚΥ. (Ακαδ. Έτος 2016-2017). *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 9(6B), 73. <https://doi.org/10.12681/icodl.1038>
- Παπαδημητρίου, Σ., & Λιοναράκης, Α. (2010). Ο ρόλος του καθηγητή-συμβούλου και η ανάπτυξη μηχανισμού υποστήριξής του στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 6(1 & 2). <https://doi.org/10.12681/jode.9754>
- Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2010). Συμμετοχή των ενηλίκων στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο: η ανάγκη για μια κοινωνιολογική προσέγγιση της δια βίου εκπαίδευσης. *Ανοικτή Εκπαίδευση*. Τόμ.6, Τεύχ.1&2.
- Τζέμου, & Σοφός (2013). *Η Ανοικτή και Εξ αποστάσεως Εκπαίδευση στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση σε διεθνές επίπεδο*. Παράγοντες που επηρεάζουν την εκπλήρωση του

ιδεώδους της Ανοικτής εκπαίδευσης. Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, 7.

Τζιμογιάννης, Α. (2007). Το παιδαγωγικό πλαίσιο αξιοποίησης των ΤΠΕ ως εργαλείο ανάπτυξης της κριτικής και δημιουργικής σκέψης. Στο Β. Κουλαϊδής (Επίμ.), Σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις για την ανάπτυξη κριτικής-δημιουργικής σκέψης (σ. 333-341). Αθήνα: ΟΕΠΕΚ.

Τζώτζου, Μ. (2014). *Χαρακτηριστικά των Ενηλίκων Εκπαιδευομένων και Εμπόδια Μάθησης στην Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*. Παν/μιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα: Πρακτικά 9ου Πανελλήνιου Συνεδρίου με θέμα: «Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα».